

Åse Linnea Bang Ingvaldsen

Er det håp for fremtiden?

En økokritisk analyse og didaktisk drøfting av

Drømmen om et tre av Maja Lunde

Universitetet i Sørøst-Norge

Fakultet for humaniora, idretts- og utdanningsvitenskap

Institutt for språk og litteratur

Postboks 4

3199 Borre

<http://www.usn.no>

© 2024 Åse Linnea Bang Ingvaldsen

Denne avhandlingen representerer 30 studiepoeng

Sammendrag

I denne masteroppgaven nærleses *Drømmen om et tre* med problemstillingen: På hvilke måter er Maja Lundes roman *Drømmen om et tre* en økokritisk roman? Siktemålet for masteroppgaven er å undersøke romanens økokritiske perspektiver og drøfte didaktiske implikasjoner.

For å besvare problemstillingen har jeg benyttet økokritisk nærlesning som metode. Analysen viser at romanen har en overordnet økosentrisk holdning til naturen, og et tydelig økosentrisk budskap. Samtidig viser også romanen menneskets grunnleggende antroposentriske holdninger. Romanen har flere didaktiske muligheter gjennom «tomme rom» i teksten og handlingens tematikk og budskap. Det som kan være en didaktisk utfordring ved romanen er dens dystopiske fremstilling, når målet skal være å engasjere elevene til en bærekraftig fremtid, ikke ta motet fra dem.

Nøkkelord: bærekraftig utvikling, økokritikk, norskfaget, nærlesning, roman, fagdidaktikk

Abstract

In this master's thesis is the novel *Drømmen om et tre* closely read with the issue: In what ways is Maja Lunde's novel *Drømmen om et tre* an ecocritical novel? The aim of the master's thesis is to investigate the novel's ecocritical perspectives and discuss didactic implications.

To answer the issue, I have used ecocritical close reading as a method. The analysis shows that the novel has an overall ecocentric attitude towards nature, and a clear ecocentric message. At the same time, the novel also shows the basic anthropocentric attitude in humans. The novel has several didactic possibilities through "empty spaces" in the text, and in the plot's theme and message. What can be a didactic challenge about the novel is its dystopian presentation, when the aim should be to engage the students in a sustainable future, not discourage them.

Keywords: sustainable development, ecocriticism, Norwegian subject, close reading, novel, subject didactics

Innhold

Sammendrag	2
Abstract	2
Innhold	3
Forord	5
1. Innledning.....	6
1.1 Bakgrunn	6
1.2 Presentasjon av forfatteren og romanens mottakelse	8
1.3 Problemstilling og forskningsspørsmål.....	9
2. Teori.....	10
2.1 Hva er «bærekraftig utvikling»?	10
2.2 Økokritikk.....	11
Kriterier for miljøorientert tekst.....	12
Retoriske strategier i økokritikken	14
Økosentrisme vs. antroposentrisme	15
2.3 Litteraturredidaktiske perspektiver.....	17
2.4 Tidligere forskning	21
3. Metode	22
4. Økokritisk analyse av <i>Drømmen om et tre</i>	23
4.1 Hovedkarakterene i <i>Drømmen om et tre</i>	26
Tommy	26
Tommy og treet	30
Farmor	31
Rakel	33
4.2 Miljøet i romanen - Svalbard	35
Retoriske strategier: villmark, pastoral og apokalypse	38
4.3 Økosentrisme og antroposentrisme i romanen	41
5. Drøfting av romanen i lys av teori og analyse.....	44

5.1 Bærekraftig utvikling	44
5.2 Didaktiske implikasjoner knyttet til romanen.....	48
Håp i romanen	50
Andre didaktiske perspektiver	52
6. Avslutning	53
Litteraturliste	55

Forord

Da jeg startet på masterløpet høsten 2019, tenkte jeg at det var veldig lenge til masteren skulle skrives og leveres. Lite visste jeg at disse årene skulle gå veldig fort, og at jeg nå snart er ferdigutdannet og klar for læreryrket.

Jeg ønsker å takke veilederen min Ylva Frøjd for et godt samarbeid fra prosjektskisse til ferdig masteroppgave. Det har virkelig vært lærerikt å ha henne som veileder, og jeg har sett frem til veiledningene. Å skrive masteroppgave som nybakt mamma med ammetåke har vist seg å være mulig. Takk til mamma og svigermor som har passet sønnen min gjennom flere skriveøkter og veiledningsmøter. Takk til de som har lest igjennom oppgaven og gitt tilbakemelding. Takk til mannen min Wichtor for støtte både fra styrhuset i fiskebåten og på hjemmebane. Og sist, men ikke minst må jeg takke sønnen min Hermas for alle de koselige pausene vi har hatt, med amming og trilleturer mellom skriveøktene. Disse pausene har virkelig gitt meg mye motivasjon til å fortsette.

Leknes, mai 2024

Åse Linnea Bang Ingvaldsen

1. Innledning

1.1 Bakgrunn

Dag O. Hessen, en kjent norsk biolog og professor ved Universitetet i Oslo, skriver: «I løpet av de siste 10 000 år har vi i økende grad klart å temme deler av naturen, og et naturlig trinn to i det menneskelige prosjektet ble å kontrollere naturen i mennesket.» (Hessen, 2008, s. 214). Det «naturlige trinn to», å kontrollere naturen i mennesket, altså ikke å la det egosentriske og antroposentriske ta overhånd, er noe av den bakenforliggende tematikken i Maja Lundes klimakvartett. Klimakvartetten består av *Bienes historie* (2015), *Blå* (2017), *Przewalskis hest* (2019) og *Drømmen om et tre* (2022). Gjennom klimakvartetten presenteres leseren for et fremtidsbilde der konsekvensene av menneskets ofte antroposentriske tankegang har ført til en klimakollaps. Romanen tar leseren med inn i en mulig fremtid ingen av oss ønsker, og kan på denne måten kanskje vekke en handlekraft og engasjement for endring hos leseren.

Naturvitenskapen har hele tiden hjulpet menneskene mot noe vi tenker skal være bedre (Hessen, 2008, s. 215). Men så lett skal det ikke være, for naturen er uforutsigbar. Naturens svar på menneskets forsøk på å temme den har resultert i klimaendringer og andre miljøproblemer (Hessen, 2008, s. 216). Menneskets økte kunnskap om verdens oppbygning på alle nivå har kanskje gjort oss ovenpå, at vi tenker vi skal kunne kontrollere alt. Vi ser dessverre resultatene av dette nå gjennom klimaendringer.

Det er et stigende engasjement hos de fleste på hvordan vi skal løse utfordringene knyttet til en bærekraftig utvikling. Hva om Maja Lundes fiktive «kollaps» ikke er fiktiv lenger om noen få tiår? Som kommende lærere til barn og ungdom, de som er jordens fremtid, er det viktig å kunne kommunisere at det er håp for fremtiden. På den ene siden balanserer vi som lærere mellom det å engasjere, mens vi på den andre siden kan komme til å gi en følelse av håpløshet i kampen mot klimakrisen. Det dukker stadig opp påminnelser om «klimakrisen» i media gjennom nyheter, forskning, film og bøker. NRK sendte nylig en dystopisk serie, «Oppsynsmannen», med naturkrisen i Norge som tema (NRK kommunikasjon, 2023). Der får vi se sprengte øyer til fordel for laksemilliardærens formue og kapitalismens jag, og fjorder fylt med oppdrettspellets og gruveslam. Serien viser vår rådrift av naturen, og hvor ofte kapitalismen får råde på bekostning av uberørt natur. Dette gav meg som mottaker en skremmende oversikt over forbruket vårt. Det hele minnet meg om romanen jeg i denne masteroppgaven skal gjøre et dypdykk i. I *Drømmen om et tre* har jorden hentet inn

mennesket igjen, og vårt forbruk har stoppet seg selv av naturens kraft. Vil det skje på ekte en dag, eller vil vi mennesker klare å snu før det er for sent?

Det kan være behov for å stille seg kritisk til romaner som tar for seg bærekraftig utvikling som tema. Temaet er stort, litt udefinerbart og vanskelig, spesielt i møte med norskundervisningen i klasserommet. *Drømmen om et tre* er en dystopisk, fiktiv fortelling som ligger til fremtiden, men kan det tenkes fremtiden som skildres kan bli en virkelighet? Det blir derfor viktig å studere romanens underliggende budskap, og hvilken følelse og forståelse vi sitter igjen med etter å ha lest romanen. Gir romanen et håp om en bedre fremtid, eller gjør den oss handlingslammet?

I den forbindelse er «Anthropocene disorder» et relevant begrep som ble lansert av økokritikeren Timothy Clark i 2015 (Flinker, 2021, s. 14). Begrepet beskriver hvordan eksempelvis det å se et TV-program om naturen oppleves som «re-animations of the dead», fordi en føler at naturen allerede har gått tapt (Clark, 2015, s. 139). Antropocen er navnet som er gitt for tidsalderen vi lever i med global oppvarming og de menneskeskapte endringene på jordkloden, og har sin opprinnelse fra tidlig i årtusenet fra nobelprisvinneren i kjemi Paul Crutzen og biologen Eugene Stoermer (Flinker, 2021, s. 15). Ifølge Flinker (2021) ser vi klimakrisen «toner frem i horisonten uden for alvor at have materialiseret sig endnu samt en utilstrækkelig følelse af, at man ikke har evner og handlemuligheder til at afbøde denne.» (Flinker, 2021, s. 14). Klimakrisen er noe vi hører kommer, at den er nært forestående, men den er ikke her på ekte enda, den har ikke materialisert seg i full skala. Vi kan derfor si at romanen blir en forlengelse av det vi er forespeilet av forskning på klima og miljø, og den kan kanskje fungere som en fiktiv ledetråd inn i virkeligheten.

Ifølge Astrid Sinnes og Ingerid I. Straume (2017) er det en tendens at bærekraftig utvikling som tema blir lagt til naturfagene selv om temaet skal være tverrfaglig (Sinnes & Straume, 2017, s. 3). Det har vært lite systematisk arbeid med utdanning for bærekraftig utvikling i Norge sammenliknet med Sverige og Storbritannia (Straume, 2017, s. 7). Straume (2017, s. 7) skriver videre at mesteparten av forskningen som er gjort på utdanning for bærekraftig utvikling, er produsert utenfor pedagogikkfaglige miljøer. Det er derfor behov for mer forskning på bærekraftig utvikling i sammenheng med didaktikken.

Kombinert med at bærekraftig utvikling som tverrfaglig tema er komplekst, viser LISA-studien at det er en tendens til at det ikke brukes tid på å tolke tekstenes innhold og underliggende tema i norskundervisningen (Blikstad-Balas & Roe, 2020, s. 96). LISA-studien fant at sjangeren og de tilhørende virkemidlene får det primære fokuset, mens tekstens innhold og estetiske kvaliteter ble underordnet (Blikstad-Balas & Roe, 2020, s. 98). PISA-

undersøkelsen fra 2022 viser også svakere prestasjoner i lesing enn tidligere (Utdanningsdirektoratet, 2023). Dette gjør det relevant å undersøke romaner og hvordan den kan benyttes i norskundervisningen. Norskfaget har en stor rolle der lesing og diskusjon av skjønnlitteratur er inngang til dialog om tematikk og budskap, samtidig som det kan diskuteres form og litterære virkemidler. Romanen er en gunstig tekstform å ta i bruk nettopp fordi den er lang og innehar mange elementer som kan diskuteres. Lengre tekster gjør også at elevene må lære å være i teksten over lengre tid. «Bærekraftig utvikling» er et av de tverrfaglige tematikkene som skal ha en rød tråd gjennom alle fag i grunnskolen. I læreplanen for norsk står det når det gjelder «bærekraftig utvikling» som tema: «Gjennom å møte fagets tekstmangfold, lese kritisk og delta i dialog kan elevene utvikle evnen til å forstå og håndtere meningsmotsetninger og interessekonflikter som kan oppstå når samfunnet endres i en mer bærekraftig retning.» (Utdanningsdirektoratet, 2020b). Romaner som tar opp bærekraftsutfordringer i sin tematikk kan være en inngangsport til å gjennomføre dette læreplanmålet. Samtidig møter dette målet også norskfagets kjerneelement «kritisk tekning», der det står at «Elevene skal kunne reflektere kritisk over hva slags påvirkningskraft og troverdighet tekster har.» (Utdanningsdirektoratet, 2020a). Ut fra de svekkede resultatene fra PISA-undersøkelsen og LISA-studiets funn, kan det se ut til at vi med fordel kan dra inn lesning av lengre tekster i norskundervisningen. Det tverrfaglige perspektivet bærekraftig utvikling bidrar til at vi kan dekke flere kompetansemål i flere fag gjennom å bruke samme tekst i undervisningen.

1.2 Presentasjon av forfatteren og romanens mottakelse

Maja Lunde, forfatteren bak klimakvartetten, har de siste årene solgt over fire millioner eksemplarer av sine bøker på tvers av flere landegrenser (Aschehoug, u.å.). Det viser at tematikken i hennes romaner fanger og opptar mange lesere. *Drømmen om et tre* har mottatt svært gode anmeldelser der blant annet VG's anmelder Guri Hjeltnes ga romanen terningkast 6 (Hjeltnes, 2022). Coverets omslag viser til anmeldelser som kaller romanen for en «fremtidsdokumentar», «et mørkt mesterverk» og «et av samtidens viktigste verk» (Lunde, 2022). NRK's litteraturkritiker Marta Nordheim stiller seg derimot mer kritisk og skriver: ««Drømmen om et tre» er full av biologiske fakta. Men er det mangel på kunnskap som hindrer oss i å handtere klimakrisa?» (Norheim, 2022). Videre hevder Norheim (2022) at tendenslitteratur har en lei tendens til å fokusere litt for mye på saken, som her er fremtiden, slik at leseren blir mer utmattet enn inspirert. Norheim har skrevet en av de mest kritiske anmeldelsene av romanen jeg har lest.

Drømmen om et tre handler om sytten år gamle Tommy som bor i post-apokalyptiske omgivelser på Svalbard i år 2110 sammen med to småbrødre, pappa og farmor. Samfunnet på Svalbard lever av gjenbruk, jakt og fiske, og de har et liv i takt med naturens sykluser. Svalbard har ikke kontakt med omverdenen, og menneskene på øya lever helt isolert midt ute i ishavet. Frøhvelvet, som faktisk i virkeligheten ligger på Svalbard, har en aktiv rolle i romanen. Dette frøhvelvet er et sikkerhetslager for alle frøsamlingene som finnes rundt om i verden (Landbruks- og matdepartementet, 2023). I romanen kommer det en ukjent epidemi som rammer Svalbard, og alle innbyggerne dør. Det som blir redningen er at farmoren sørger for å ta med seg guttene til en hytte, vekk fra Longyearbyen, og det er dette som redder Tommy og brødrene, og etter hvert også Rakel og hennes lillesøster Runa. Faren blir igjen i byen, og han blir selv smittet og dør. Romanen handler om hvordan Tommy og Rakel blir igjen som de eneste på Svalbard sammen med sine småsøsken, og hvordan de skal overleve der. Spørsmålet om frøene ikke skal eller skal brukes av menneskene igjen, er et sentralt spørsmål i handlingen.

1.3 Problemstilling og forskningsspørsmål

Med bakgrunn i det som er lagt frem i innledningen, vil problemstillingen som skal belyses og diskuteres i denne oppgaven være:

På hvilke måter er Maja Lundes roman *Drømmen om et tre* en økokritisk roman? For å besvare problemstillingen vil jeg særlig undersøke følgende forskningsspørsmål:

- Hvordan fremstilles hovedkarakteren Tommy?
- Kan lesing av romanen gi ungdom håp for fremtiden?
- På hvilke måter kan romanen bidra til undervisning i bærekraftig utvikling i norskfaget, og hva er romanens didaktiske fortrinn og utfordringer?

I det videre vil jeg først redegjøre for sentral teori, tidligere forskning og metode. Deretter vil jeg analysere romanen økokritisk før funnene drøftes i lys av teori og tidligere forskning.

2. Teori

I teorikapittelet skal jeg redegjøre for hva som ligger til begrepet bærekraftig utvikling, og hva økokritikk er. Deretter presenteres litteraturdidaktiske perspektiver og tidligere forskning på feltet.

2.1 Hva er «bærekraftig utvikling»?

«Bærekraftig utvikling» er et stort begrep som rommer mye. Den kanskje mest kjente definisjonen kommer fra Brundtland-kommisjonen i 1987 som skriver at en bærekraftig utvikling går ut på: «to ensure that it meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs» (Brundtlandkommisjonen, 1987, s. 16). Det som gjør at det ligger så mye i dette begrepet, er at det må tas hensyn til flere forhold samtidig. Det må sees på de økonomiske forholdene, samfunnsforholdene og natur og miljø, fordi alle sidene skal balanseres uten at det ene går på bekostning av det andre (Sinnes, 2022, s. 29). Anje Müller Gjesdal argumenterer for at bærekraftstematikken derfor berører sentrale politiske og etiske spørsmål (Gjesdal, 2021, s. 40). Som i enhver debatt blir det viktig å definere hva som ligger i begrepene, og spesielt når begrepet også brukes i didaktisk sammenheng (Gjesdal, 2021, s. 41). Gjesdal (2021, s. 41) argumenterer for at vi ikke alltid er bevisst på hva vi legger i begrepet «bærekraftig utvikling», og ofte gjenspeiler begrepet et bestemt syn på natur og miljø. «Bærekraftig utvikling» som begrep har blitt kritisert for å være både antroposentrisk, altså at det setter mennesket i fokus, og at det fungerer som et avpolitiserende kompromiss nettopp fordi begrepet har en meningspluralitet vi ikke alltid er bevisst (Gjesdal, 2021, s. 42-43). Dette gjør at en i møte med klasseromsundervisningen må være begrepet bevisst, og sammen med elevene definere hva en skal legge i begrepet.

«Bærekraftig utvikling» har en plass i norskfaget i læreplanen (Utdanningsdirektoratet, 2020b). Spørsmålet blir hvordan en på best mulig måte skal gjennomføre emnet godt i faget slik at det blir hensiktsfullt for elevene. Straume (2017, s. 1) skriver at det finnes ingen psykologisk eller logisk mekanisme som gjør at kunnskap fører til handling, og enda vanskeligere; ungdom lever i et «utvidet nå», og har vanskelig med å se for seg fremtiden om ti år (Straume, 2017, s. 55). Det er nettopp dette Hessen (2008) problematiserer og skriver at:

«Kjernen i problemet er at summen av de her-og-nå-valg vi evolusjonært er innrettet mot (og som altså fungerte utmerket den gang vi var få, lite kravstore og naturen uendelig), har utilsiktede, negative effekter på lang sikt–når vi blir mange nok.» (Hessen, 2008, s. 230-231).

Vi som mennesker har en tendens til å ta valg i nået, og det kan ha negative effekter i et langtidsperspektiv. Kanskje kan en økokritisk litteraturdidaktikk bidra til at elevene blir reflekterte økoborgere som bryr seg om miljøet slik Sissel Furuseth og Reinhard Hennig

(2023, s. 154) skriver at skal være målet. Greg Garrard (2012, s. 1) skriver nemlig at økokritikken hele tiden har hatt en pedagogisk agenda. Likevel er det ifølge Per Esben Myren-Svelstad (2020, s. 1) mangel på mer grunnleggende teori på forholdet mellom litteratur, litterær etikk og utdanning. Dette viser at det kan være vanskelig å engasjere for en fremtid elevene har vansker med å se for seg, men at økokritisk litteraturredaktikk kan være et bidrag til dette.

Noe av bakgrunnen for hvorfor «bærekraftig utvikling» har blitt et så stort tverrfaglig tema i skolen er det Hennig (2021) skriver: «Det er derfor sannsynlig at fremtiden vil være preget av ganske annerledes miljø- og klimabetingelser enn dem vi er vant til, og at dette vil få stor betydning for elevenes liv.» (Hennig, 2021, s. 14). For norskfaget blir det å lese tekster økokritisk være en del av å ta inn bærekraftig utvikling som tverrfaglig tema.

2.2 Økokritikk

Det er flere måter å definere hva økokritikk er. Cheryll Glotfelty (1996, s. xix) skriver at fundamentet i all økokritikk er at mennesket er en del av den fysiske verdenen, og mennesket både påvirker verdenen, og blir påvirket av verdenen. Hun skriver også at økokritikken har en «earth-centered approach to literary studies» (Glotfelty, 1996, s. xviii), altså en økosentrisk tilnærming til tekstene som analyseres. Hun skiller økokritikken fra andre kritiske retninger med å si at økokritikken tar for seg hele økosfæren, ikke bare den sosiale sfæren (Glotfelty, 1996, s. xix). Garrard presenterer en definisjon som favner bredt og skriver at økokritikk: «is the study of the relationship of the human and the non-human throughout human cultural history.» (Garrard, 2023, s. 5). Lawrence Buell (2005, s. 138) kaller økokritikk for «an umbrella term», som brukes i tilknytning til miljøorientert forskning på litteratur og de tilknyttede teoriene. Hennig (2021, s. 14) beskriver økokritikk som sammenhengen mellom språk, litteratur og bærekraft, de tre elementene som står i sentrum i en miljøhumanistisk retning. Økokritikk kan defineres på flere måter og er dermed et begrep som favner bredt.

Peter Wessel Zapffe er inspirasjonen til Arne Næss' dypøkologi (Hessen, 2008, s. 151). Zapffe var motstander av teknifiseringen og mente at naturen hadde størst verdi uten mennesket (Hessen, 2008, s. 151). *Dypøkologi* er et begrep som Næss lanserte i 1972, og i motsetning til fagfeltet *økologi* som skal være nøytralt og fritt for følelser, tillegger dypøkologien følelsene legitimitet og vekt (Hessen, 2008, s. 131-132). Næss skriver i *Økologi, samfunn og livsstil: utkast til en økosofi* (1999) at alt i biosfæren har en indre sammenheng, og uten denne sammenhengen er ikke mennesket noe, fordi mennesket ikke er

en mer privilegert dyreart enn de andre (Næss, 1999, s. 320). Garrard (2023, s. 33) skriver at dypøkologien har påvirket økokritikken da den oppstod på 1990-tallet. Dypøkologiens legitimitet til følelsene er derfor en del av bakteppet til økokritikken som skal brukes for å analysere romanen.

Økokritikken startet med å fokusere kun på naturmiljøet i tekster, men etter hvert har også økokritikken tatt for seg urbane landskap og menneskeskapte miljøer inn i økokritikken (Furuseth & Hennig, 2023, s. 22-23). Buell (2005, s. 22-23) skriver at han innså at det ble et for smalt syn på økokritikk å kun ta for seg naturskriving. Det gjør at all litteratur kan leses økokritisk. Det sies at økokritikken: «is unique amongst contemporary literary and cultural theories because of its relationship with the science of ecology» (Garrard, 2023, s. 5). Forfatterne står nemlig fritt til å utforske etiske dilemmaer, eller som Louise Westling (2012, s. 82) skriver, dramatisere økologiske farer som bare er i starten av å bli oppdaget og forsket på. Westling (2012, s. 84) argumenterer for at forfattere gjør det motsatte av hva forskerne gjør. Det er fordi forskerne bruker det Westling (2012, s. 84) kaller et denotativt språk for å beskrive den fysiske verdenen, mens forfatterne i større grad bruker et konnotativt og metaforisk språk for å utforske og stille spørsmål ved menneskets plass i den fysiske verdenen. Forfatterne hjelper leseren til å forestille seg situasjoner og «usynlige» miljøfarer de ellers ikke kunne forestilt seg, og til å oppleve de etiske utfordringene som ligger i den vitenskapelige forskningen på klima og miljø (Westling, 2012, s. 84). Et eksempel på det Westling (2012) presenterer er hvordan *Den tause våren* av Rachel Carson i 1962 bidro til begynnelsen på miljøvernbevegelsen (Garrard, 2023, s. xi). Lawrence Buell skriver det samme, at Rachel Carsons bok: «marked the full-fledged emergence of environmentalism as a topic of public concern in America.» (Buell, 1995, s. 10). *Den tause våren* begynner med en skildring som ser tilbake på et samfunn hvor alt levde i harmoni, for så i påfølgende tekst bryte ned all idyllen gjennom alt som har blitt ødelagt (Carson, 1963). Økokritiske studier av tekster er med på å se sammenhenger mellom forskningen i den fysiske verdenen, og hvordan dette skrives inn i fiktive fortellinger.

Kriterier for miljøorientert tekst

Buell, kanskje den viktigste premissleverandøren for litterær økokritikk i Norge (Furuseth & Hennig, 2023, s. 55), presenterer i boken *The Environmental Imagination* (1995) fire kriterier som er med å avgjøre i hvilken grad en tekst er miljøorientert eller ikke. Det første kriteriet står slik: «The nonhuman environment is present not merely as a framing device, but as a

presence that begins to suggest that human history is implicated in natural history» (Buell, 1995, s. 7). Det neste kriteriet er slik: «The human interest is not understood to be the only legitimate interest.» (Buell, 1995, s. 7). Det tredje kriteriet til Buell er at: «Human accountability to the environment is part of the text's ethical orientation.» (Buell, 1995, s. 7). Det siste kriteriet for om teksten er miljøorientert skriver Buell at teksten må ha: «Some sense of the environment as a process rather than as a constant or a given is at least implicit in the text.» (Buell, 1995, s. 8). Disse kriteriene kan brukes for å undersøke om tekster er miljøorienterte eller ikke.

Tone Birkeland (2016) har i artikkelen «Forhandling om natur - kultur. En økokritisk lesning av Jörg Müller og Jörg Steiners bildebok *Kaninliv* (1978)» oversatt Buells (1995) kriterier for miljøorienterte tekster. Hun oversetter det første kriteriet til at naturen skal være til stede i handlingen, og ikke bare som et bakteppe (Birkeland, 2016, s. 3). Det andre kriteriet oversetter Birkeland til at: «mennesket har ingen verdimesig forrang i forhold til andre levende vesen innenfor tekstens univers.» (Birkeland, 2016, s. 3). Det tredje kriteriet skriver Birkeland går ut på at en del av tekstens etiske horisont viser at mennesket har en ansvarlighet ovenfor miljøet (Birkeland, 2016, s. 3). Og det siste kriteriet skriver Birkeland (2016, s. 3) betyr at teksten skal formidle en forståelse av det fysiske miljøet som en prosess, mer enn som et statisk system. Birkeland (2016, s. 3) uttrykker at det er det andre kriteriet som er vanskeligst å innfri fordi mennesket historisk sett de siste 2000 år vært tillagt høyere status enn dyrene. I en senere utgivelse skriver Buell at han med disse fire kriteriene som han presenterte i *The Environmental Imagination* fokuserte på å forsøke å definere det «økocentriske» i litterære verk (Buell, 2001, s. 6). Buell skriver at han helt bevisst holder listen av punkter så kort fordi han ønsker: «to give a flavor of how potentially inclusive and exclusive the category of “environmental” is, in my apprehension of it.» (Buell, 1995, s. 8). Buell (1995, s. 8) presiserer videre at de fleste verkene som kvalifiserer seg for å være miljøorientert er sakprosatextene, mens at noen tekster så vidt kvalifiserer seg, mens andre tekster helt tydelig kvalifiserer seg til å være miljøorientert. Buell har i senere utgivelser kritisert seg selv, og skriver i *The Future of Environmental Criticism* (2005) at det er bedre å tenke at det alltid vil være spor av «miljø» i alle tekster (Buell, 2005, s. 25). Det er som Buell (1995) legger frem flere kriterier for om teksten er miljøorientert eller ikke, og det vil alltid være spor av miljø i alle tekster.

Garrard presenterer i boken *Ecocriticism* (2023) retoriske strategier som kan tas inn i den økokritiske lesningen. Av disse er det i denne problemstillingen relevant å se på strategiene «wilderness», «apocalypse» og «pastoral». Buell presenterer i *The Environmental Imagination* (1995) også strategier innenfor litterær økosentrisme, der det han skriver om apokalypsen og pastoralen blir tatt med her.

Hva hver og en av oss legger i ordet «wilderness», her oversatt til «villmark», vil avhenge av vår kulturbakgrunn og tidligere erfaringer med naturen (Garrard, 2023, s. 65). De faktiske vitenskapelige studiene om økologien kan komme i konflikt med de estetiske og etiske antakelsene som ligger bak økologi og miljøvern, og mange debatter omkring miljø «hinge on unnoticed differences in meanings of ‘nature’.» (Garrard, 2023, s. 66). Det motsatte av villmarken blir det som Hessen (2008, s. 49-50) kaller temmet og ufarliggjort natur, nemlig parker og kulturlandskap. Villmarken representerer det urørte, og er noe utenfor menneskets kontroll, og mange mennesker har et behov for å oppleve det urørte, eller bare vite at det er der, noe som igjen gjør villmarken verneverdig (Hessen, 2008, s. 50). Det blir derfor nødvendig med kritisk refleksjon omkring hva som ligger i naturbegrepet, fordi det er sterkt ideologisk og politisk ladet (Hennig, 2021, s. 32). Garrard (2023, s. 66) ser på hvordan opprinnelsen og utviklingen av «natur» har vært som et virkemiddel som lover et fornyet, autentisk forhold mellom menneskeheten og jorden. Litteratur som tar for seg klima og miljø skildrer ofte naturen som sårbar heller enn sterk (Garrard, 2023, s. 85). Naturen har også lang tradisjon for å bli sammenliknet med det feminine, fordi kvinner gjennom sin biologiske rolle ofte har blitt ansett for å være nærmere naturen (Hennig, 2021, s. 33). Dette er noe som økofeminister har argumentert for har legitimert patriarkalsk makt over og utnyttelse av både kvinnene og naturen historisk sett (Hennig, 2021, s. 33). Angående makt, så skriver Immanuel Kant at hvis noe har overlegent med makt i forhold til noe annet som selv har makt, har siden med mest makt herredømme (Kant, 1995, s. 135). Videre skriver han slik: «Betraktes naturen i estetiske dommer som en makt uten herredømme over oss, er den *dynamisk sublim*. Hvis vi skal bedømme naturen som dynamisk sublim, så må den forestilles som fryktinngytende.» (Kant, 1995, s. 135). Det forteller oss at en dynamisk sublim betraktning av naturen må fremstilles med fryktinngytende skildringer for at den skal ha makt, men uten å ha herredømme over menneskene.

Dersom forfatteren velger en apokalyptisk ramme rundt teksten, innebærer det at forfatteren har til hensikt å skremme leseren til å gjøre handling (Garrard, 2023, s. 117).

Karakterer i apokalyptiske fiksjonstekster innser sjelden *hvor* apokalyptiske de er (Garrard,

2023, s. 121). Garrard avslutter kapitlet «Apocalypse» med denne setningen: «Only if we believe human life on Earth has a future, after all, will we strive to secure it.» (Garrard, 2023, s. 122). Sitatet viser at håp og tro på fremtiden er en viktig forutsetning for bevaringen av naturen og verden. Skjønnlitteratur med apokalyptisk ramme kan bidra til det motsatte hvis den tar håpet fra leseren, og innholdet blir dystopisk. Buell legger frem tre former for vanlig dystopisk litteratur om miljøet der den første er: «the vision of exploitation leading to «overshoot» (excessive demands on the land) of interference producing irreversible degradation» (Buell, 1995, s. 308). Altså at mennesket overhøster av jorden som fører til irreversible endringer, som eksempelvis utrydding av arter. Den neste formen er: «the vision of a tampered-with nature recoiling against humankind in the kind of return of the repressed» (Buell, 1995, s. 308), at naturen tar igjen på menneskeheten som konsekvens for menneskets utnyttelse av den. Den siste formen for dystopisk litteratur skriver Buell (1995) at er: «the loss of all escape routes» (Buell, 1995, s. 308). Den dystopiske formen som ligger i det apokalyptiske, gjør at teksten kan virke både skremmende og håpløs siden leseren kan presenteres for irreversible endringer og mangel på løsningsmuligheter.

Den siste retoriske strategien som her skal trekkes frem i økokritikken er pastoralen. Et sentralt kjennetegn ved pastoralen er at naturen fremstår som en stabil motpol til menneskesamfunnets stadige endring (Garrard, 2023, s. 62). Buell (1995, s. 31) beskriver pastoralen som et synonym til å returnere til «a less urbanized, more «natural» state of existence». I historien har den pastorale litteraturen noen ganger ført til større bevissthet omkring hva som er bærekraftig (Buell, 1995, s. 31). Buell (1995, s. 52) skriver at pastoralen kan fungere som en slags bro fra antroposentriske til mer økosentriske hensyn. Det pastorale trekker frem naturen som noe verdifullt som må ivaretas, og kan derfor bidra til en økosentrisk holdning i teksten.

Økosentrisme vs. antroposentrisme

Antroposentrisme blir brukt når mennesket og dets interesser blir satt høyere enn naturen (Buell, 2005, s. 134). Innenfor antroposentrisme finner vi antropomorfisme som går ut på å tilskrive menneskelige følelser eller egenskaper til ikke-menneskelige vesener, objekter eller naturfenomener (Buell, 2005, s. 134), altså besjeling. Antropomorfismen kan ha en antroposentrisk referanseramme når målet er å få naturen til å sympatisere med menneskeheten (Buell, 2005, s. 134). Samtidig kan antropomorfismen brukes som virkemiddel for å dramatisere handlingen uten at det er antroposentrisk (Buell, 2005, s. 134).

Økosentrisme er derimot det motsatte av antroposentrisme, og Buell definerer økosentrismen slik: «The view in environmental ethics that the interests of the ecosphere must override that of the interest of individual species.» (Buell, 2005, s. 137). Det økosentriske setter jordkloden, naturen, i sentrum, og mennesket skal følge naturen, ikke motsatt.

I *The Environmental Imagination* (1995) presenterer Buell ulike former for litterær økosentrisme. Det første han presenterer er «The Aesthetics of Relinquishment» (Buell, 1995, s. 143), altså at det tas avstand til noe. Buell legger her frem to ulike former for dette, der det første er at karakteren legger fra seg materielle goder som ikke har noe med naturen å gjøre i utgangspunktet, hvilket er det mest vanlige scenarioet i tekster om miljø (Buell, 1995, s. 144). Den andre formen for avståelse er mer radikal og går ut på å gi opp illusjonen «of mental and even bodily apartness from one's environment.» (Buell, 1995, s. 144). Videre stiller derfor Buell (1995, s. 145) spørsmålet «what literature can survive under these conditions?», et relevant spørsmål i denne sammenhengen, fordi litteratur som skal klare dette må avstå fra karakterer og narrativ bevissthet (Buell, 1995, s. 145). Den førstnevnte formen er særlig relevant her. Det neste Buell (1995, s. 180) viser til er «Natures Personhood», som går ut på å personifisere naturen og skapninger eller elementer i den. Et av motivene for denne typen personifisering av naturen er å gi avkall på antroposentrisme gjennom å personifisere naturen (Buell, 1995, s. 180-181). Dette omtaler Buell (1995, s. 188) som det motsatte av realisme, og er en del av den antropomorfistiske tankegangen. Den neste formen som bidrar til litterær økosentrisme kaller Buell for «Nature's Face, Mind's Eye: Realizing the Seasons» (Buell, 1995, s. 219). Dette kriteriet ser etter om teksten struktureres etter noen av naturens sykluser, for eksempel geologiske epoker, dagen eller årstidene (Buell, 1995, s. 219). «Place» er det neste kriteriet (Buell, 1995, s. 252). Buell argumenterer for at forfatteren må ha kjennskap til plassen hvor fortellingen utspilles, hvis ikke kan stedet bli «used carelessly, and eventually destroyed.» (Buell, 1995, s. 253). Er forfatteren på et vis knyttet til stedet, vil det mer sannsynlig komme frem en større bevissthet rundt miljøet i teksten (Buell, 1995, s. 253). Buell knytter sammen noen av de overnevnte kriteriene slik: «If perception of seasonality is the commonest avenue toward fuller understanding of nature's motions, so the experience of place may be the commonest avenue toward experiencing relinquishment as ecocentrism.» (Buell, 1995, s. 279). Buell argumenterer altså for at tekster som tar utgangspunkt i naturens sykluser gir muligens en større forståelse for naturen, mens forfatterens kjennskap til plassen kanskje i større grad overlater handlingen til naturen enn de menneskelige karakterene.

Med bakgrunn i presentert teori om økokritikken, fungerer Buells (2005) beskrivelse om økokritikk som et paraplybegrep for alt som innebærer forskning på miljø i litteratur, som

en dekkende beskrivelse. Økokritikk inneholder mange elementer, og i denne masteroppgaven skal det særlig sees på hvilke måter *Drømmen om et tre* er en miljøorientert tekst med økosentriske holdninger med bakgrunn i Buells (1995) kriterier og Garrards (2023) strategier. Det skal også sees på i hvilken grad hovedpersonen Tommy kan kalles en økosentrisk eller antroposentrisk karakter gjennom å se om den litterære fremstillingen i romanen følger Buells (1995) kriterier for økosentrisme i tekster.

2.3 Litteraturredidaktiske perspektiver

Drømmen om et tre er en roman, og som Svend Skriver (2010, s. 123-124) hevder, har romanen i kraft av sin lengde mange fagdidaktiske utfordringer. Bruk av det Skriver kaller allmenndidaktiske virkemidler som skriveøvelser og *summegrupper*, kan skape gode muligheter for autentisk dialog om romanen i klasserommet (Skriver, 2010, s. 124). Romanens lengde kan være en utfordring fordi mange elever ikke har trening i å være i samme tekst over lengre tid, men på samme tid har romanen gjennom sin lengde mulighet til å gå i dybden på problemstillinger sammenliknet med kortere tekster (Skriver, 2010, s. 136). Det gjør at romanen har et stort potensial i norskfaget.

Westling (2012, s. 81) stiller spørsmål om hvordan vi som lærere skal nærme oss tekster med økokritisk blikk. Hun understreker at litteraturen er et komplement til vitenskapen, fordi forfattere utvikler sine fiktive historier basert på det som er presentert gjennom vitenskapen (Westling, 2012, s. 81-82). Forfatterne griper tak i det som Flinker (2021), innledningsvis i oppgaven skriver om, nemlig det litt uforutsigbare som ligger i at vi hører om en kommende klimakrise. Nina Goga (2019, s. 2) har utforsket hvordan «bærekraftig utvikling» som tverrfaglig tema kan integreres i norskfaget med bakgrunn i kjerneelementene «tekst i kontekst» og «kritisk tilnærming til tekst». Hun konkluderer med at en kombinasjon av oppmerksom lesning fulgt opp av økokritiske litteratursamtaler kan utvikle kritiske perspektiver som gjør elevene rustet til å orientere seg i tekster som omhandler klima (Goga, 2019, s. 17). Laila Aase (2005, s. 113) er inne på noe av det samme, og skriver at samtalen om teksten i etterkant har stort potensiale når eleven skal møte tekster som ligger utenfor eget repertoar. Furuseth (2021) har forsket på de tre første romanene i Lundes klimakvartett, og hun argumenterer for at romanene er didaktiske og velegnede utgangspunkt for faktiske samtaler om bærekraft i klasserommet (Furuseth, 2021, s. 86). Det kan med andre ord se ut til at en relevant tilnærming til det økokritiske i arbeid med tekst er en kombinasjon av nærlesning etterfulgt av samtaler.

Litterære samtaler kan være med på hjelpe leseren til å tåle at ikke alt er tydelig skildret i teksten gjennom at elevene får diskutert sine synspunkter om teksten (Aase, 2005, s. 113). Det å lese skjønnlitterære tekster er nemlig en bevegelse mellom det virkelige og det imaginære, og tolkningen av teksten endres parallelt med at ny tekst leses (Aase, 2005, s. 116). Det at tekstene har tomme rom i seg er med på å gi leseren en medvirkende holdning til teksten skriver Wolfgang Iser (1981, s. 112), noe som kan være fint, fordi det å tolke verdenen rundt oss er en grunnleggende menneskelig aktivitet (Aase, 2005, s. 116). Tekstens tomme rom er interessante å utforske i klasserommet fordi alle elevene er ulike, og sannsynligheten for at det dukker opp ulike tolkninger blant elevgruppen er derfor store.

Den økokritiske analysen som skal gjennomføres av *Drømmen om et tre* i kommende kapittel, har direkte overføringsverdi til klasseromsundervisningen i norskfaget. Det er fordi alle tekster kan bidra til å viderefremme, og ikke minst legitimere problematiske oppfatninger av natur og det «naturlige» (Hennig, 2021, s. 32). Hennig (2021, s. 33) presiserer at behovet for kritisk refleksjon rundt skjønnlitterær klimafiksjon også er svært nødvendig. Det å ha kompetanse til kritisk tenkning er viktig i møte med bærekraftsutfordringene skriver Marco Rieckmann (2012, s. 132). Oppøvelsen av kritisk tenkning i arbeid med skjønnlitteratur skjer gjennom at teksten gir leseren mulighet til både innlevelse og distansering samtidig, og den fiktive teksten gjør at leseren kan innta en objektiv og analytisk stilling til fortellingens framstilling skriver Kari Anne Rødnes (2019, s. 63). Det å møte ulike tekster gir derfor leseren mulighet til å utforske og erfare ulike situasjoner leseren ikke nødvendigvis vil havne i selv. Dette kan øve evnen til å se flere muligheter og tenke alternativt, noe som er en viktig egenskap i den virkelige verden (Rødnes, 2019, s. 63). Dette har paralleller til det Martha Nussbaum skriver:

«vi må også dyrke vår egen evne til innlevelse, slik at vi blir i stand til å forstå andre menneskers motiver og valg og ikke betrakter dem som skremmende fremmed og annerledes, men som individer som deler mange av våre egne problemer og muligheter.» (Nussbaum, 2016, s. 25).

Ved å leve seg inn i skjønnlitterære tekster og prøve å forstå menneskene som skrives frem kan det øke vår forståelse for menneskene rundt oss i virkeligheten. Det å lese fortellinger om andre mennesker, selv om de er fiktive, skriver Rødnes (2019, s. 63) at kan hjelpe leseren å forestille seg og forstå hvordan andre mennesker lever og har det ulike steder i verden, både i fortid, nåtid og framtid.

Ved å benytte skjønnlitteratur som omhandler bærekraft i norskundervisningen, kan det hjelpe elevene til å se sammenhenger og engasjere seg, noe som igjen kan bidra til at elevene oppnår en dypere forståelse av utfordringene som ligger i bærekraftstematikken (Rødnes, 2019, s. 63). Nussbaum skriver at litteraturen står på følelsenes side fordi følelsene

og sinnsbevegelsene er vevd inn i de litterære verkenes struktur (Nussbaum, 2016, s. 167). Det kan ha en sammenheng med hvorfor økokritikken har latt seg påvirke av dypøkologien. Kunstformene, som skjønnlitteratur er en del av, spiller en sentral rolle i dannelsen av forestillingsevnen som er vesentlig å ha for å ta del i samfunnet (Nussbaum, 2016, s. 25). Likevel skal en som norsklærer ikke gå helt bort fra det litterære og framstillingen av teksten selv om det kan være fristende å bruke litteraturen som springbrett for å diskutere aktuelle problemstillinger i bærekraftsutfordringene skriver Michael J. McDowell (1996, s. 383). Det blir altså en balansegang mellom å utforske tekstens handling uten å gå helt bort fra de litterære rammene for teksten gjennom for eksempel oppbygging og komposisjon.

Mange unge har liten tro på at myndighetene vil klare å ordne opp i klimaproblematikken hevder Amanda H. Spjeldnæs (2022) i en artikkel ved Tidsskrift for den norske legeförening. Samtidig er det et stadig økende antall som føler på en angst for klimaet nå som klimaproblemene kommer nærmere (Bufdir, 2023, 0:05). Hessen sier i samme video at vi burde være bekymret for klimaet, men en lammende klimaangst vil ikke bidra til handling og virker heller demotiverende (Bufdir, 2023, 1:35). Dette er reelle utfordringer når det skal tas i bruk skjønnlitteratur som tar opp klimaspørsmål og bærekraftsutfordringer i klasserommet. Nussbaums sitat: «Litteratur alene kan ikke forvandle et samfunn» (Nussbaum, 2016, s. 36), understreker at litteratur alene ikke har noen magisk kraft til å forvandle samfunnet, og derfor løse utfordringer. I arbeid med tekster i norskfaget som omhandler bærekraftig utvikling er det viktig å ta med det Straume (2019) skriver i artikkelen «What may we hope for? Education in times of climate change»:

«Children in particular need to believe that there is a future existence for humans and other animals on earth. They need this in order to develop healthy selves and to stay creative in more than a private sense, as future political citizens. Adults, on the other hand, may have difficulties finding reasons for hope in an extremely challenging situation, environmentally as well as politically—a situation where placing one's hope for the environment in the normal political procedures could be seen as a recipe for disappointment and disillusionment.» (Straume, 2019, s. 7).

Barn og unge trenger et håp, og det må den voksne generasjon gi dem på tvers av alle utfordringene Straume her legger frem.

Når en skal velge ut skjønnlitteratur til klasseromsundervisning, må en hele tiden ha målgruppen i bakhodet skriver Agnes-Margrethe Bjorvand (2012, s. 151). Parallelt med å ha målgruppen i bakhodet, må det også tas med i betraktning at det er de voksnes ansvar å introdusere bøker som barn og unge ikke nødvendigvis finner av seg selv (Bjorvand, 2012, s. 155). Det samme uttrykker Skriver (2010): «Man kan så overveje strategier, som hjelper eleverne til at nærme sig det stof, der ved første øjekast befinder sig langt fra deres horisont.» (Skriver, 2010, s. 137). Det gjør at norsklæreren på bakgrunn av sin kjennskap til klassen, må

finne litteratur som kanskje er akkurat utenfor det elevene selv ville valgt, men samtidig innenfor et felt som motiverer for lesning.

Drømmen om et tre er en lang tekst med flere hendelser og karakterer. Skriver (2010, s. 123) beskriver romanen som en tekst som kan gi et omfattende, nyansert og perspektivrikt portrett av både en eller flere karakterer, som igjen kan ha betydning for leserens dannelsesprosess. Noe av det som gjør romanen relevant å ta inn i klasserommet, er at hovedpersonen er en gutt på sytten år. Det er slik at barn og unge liker å lese bøker der hovedpersonen er på sin egen alder, eller litt eldre, slik at de har noe å strekke seg etter (Bjørvand, 2012, s. 156). Bjørvand (2012, s. 156) poengterer videre at barn og unge som leser boken må på noen områder kjenne seg igjen i hovedpersonen for at innholdet skal være interessant. I en klasse vil det stort sett alltid være en fordeling mellom gutter og jenter, og det har noe å si for valg av skjønnlitteratur, fordi gutter leser helst ikke bøker med jenter i hovedrollen (Bjørvand, 2012, s. 156). Likevel er det ikke selvsagt at hovedkarakterens unge alder gjør romanen til ungdomslitteratur. Det er fordi alle ungdommer har ulike interesser, og befinner seg på forskjellige nivåer i lesekompetansen, noe som gjør det vanskelig å se konkret hvilke bøker som passer til ungdom skriver Svein Slettan (2014, s. 10). Det å definere hva som er ungdomslitteratur har derfor vist seg å være vanskelig, fordi tenåringstiden er lang, og meget ulik fra person til person. Det er flere kategorier å definere romaner innenfor, og en av disse er kategorien *allalderlitteratur* som Jon Fosse (1998, s. 72) presenterer. Maria Nikolajeva (2011, s. 2) problematiserer begrepet allalderlitteratur, og presenterer en annen kategori som hun skriver er mer presis, som hun kaller *grenseoverskridende*. Likevel kan det diskuteres i hvilken grad romanen henvender seg både til barn og voksne samtidig uten at det ene går på bekostning av den andre slik Elisabeth Hovde Johannesen (2019, s. 281) skriver at allalderlitteratur skal være. Dette viser at det kan være utfordrende å sette en roman innenfor en bestemt kategori, uten at det ene utelukker det andre.

Den dystopiske sjangeren kjennetegnes med at det fremstilles et scenario som kan oppfattes meget håpløst for leseren skriver Merete Røsvik (2018, s. 100). Utopien er dystopiens motsetning, men miljøutopier er svært sjeldne forhold til miljødystopier (Hennig, 2021, s. 20). Den dystopiske sjangeren i miljølitteraturen blir ifølge Røsvik (2018, s. 98) stadig mer vanlig i norsk skjønnlitteratur. Det samme hevder Garrard om dystopien som sjanger, gjerne satt til fremtiden i post-apokalyptiske omgivelser, at har en økende popularitet (Garrard, 2023, s. 180). Det kan kanskje forklare millionsalget av klimakvartettens romaner. Miljødystopien som sjanger fikk sitt utspring allerede på 1970-tallet parallelt med økt oppmerksomhet på global miljøproblematikk (Hennig, 2021, s. 20). Den dystopiske romanen

har samme hensikt som tragedien hadde allerede 400 år f.Kr, nemlig å forberede, eller advare, om noe som kan foreligge i fremtiden (Nussbaum, 2016, s. 35). Tragedien hadde til hensikt å gjøre den unge borgeren forberedt på det vonde som kan skje i livet *før* det eventuelt skjedde, noe som gjør det relevant å introdusere eldre barn og ungdommer for mer komplekse litterære verk (Nussbaum, 2016, s. 35). Det gjør at det kan være mye lærdom også i de dystopiske fremstillingene.

2.4 Tidligere forskning

Drømmen om et tre av Maja Lunde ble utgitt i 2022, så jeg har ikke under mitt arbeid med masteroppgaven funnet forskning som har med akkurat denne romanen å gjøre. Med dagens fokus på klima og miljø, er det likevel gjennomført forskning på samme felt som det jeg nå skal undersøke. Som nevnt har Furuseth (2021) argument for at de tre første romanene i klimakvartetten er didaktiske og velegnede utgangspunkt for faktiske samtaler om bærekraft i klasserommet. I *Litteratur og sårbarhet* har Ylva Frøjd og Audhild Norendal benyttet økokritisk analyse for å undersøke romaner. Frøjd har sett på sårbarhet i et økokritisk perspektiv av den første romanen i klimakvartetten til Maja Lunde, *Bienes historie* (Frøjd, 2021, s. 211). Der fant Frøjd (2021) at en økokritisk lesning av *Bienes historie* kunne brukes som inngang for å tematisere bærekraftig utvikling, samt at romanen inviterer til å ta i bruk norskfagets kjerneelement «Kritisk tilnærming til tekst» (Frøjd, 2021, s. 227). Norendal har på sin side undersøkt ungdomsromanene, *Ellers er jeg ikke noe menneske* av Agnar Lirhus og *Alt skal brenne* av Sofia Nordin med økokritisk blikk (Norendal, 2021, s. 230). Norendal (2021) finner der at Lirhus' ungdomsroman blir for overtydelig, da problemer ofte får enkle løsninger, noe som står i kontrast til Nordins ungdomsroman som viser et mer komplekst bilde av forholdet mellom mennesket og omgivelsene (Norendal, 2021, s. 243).

Forskningsgruppen Nature in Children's Literature and Culture (NaChiLitCul) forsker på hvordan natur fremstilles i barnelitteratur og kultur. De undersøker på hvilken måte verbale og visuelle representasjoner i litteraturen danner grunnlag for barn og unges forståelse av klima- og miljøutfordringer når de selv skal beskrive disse (NaChiLitCul, 2023). I den forbindelse har blant annet Lykke Guanio-Uluru (2019) undersøkt to ungdomsromaner, *The World According to Anna* (2015) av Jostein Gaarder og *Memories of Water* av Emma Itäranta (2014), hvor handlingen er lagt til nordisk klima. Hun fant at begge romanene prøvde å få leseren til å forestille seg hvordan klimaendringene kunne endre stedet handlingen var lagt til (Guanio-Uluru, 2019, s. 9). En siste undersøkelse som kan trekkes frem her, er Jonas Bakken som

skisserer hva en økokritisk litteraturredaktikk kan innebære når han analyserer Máret Ánne Saras ungdomsroman *Mellom verdener* (Bakken, 2018, s. 231). Der finner Bakken (2018) at ungdomsromanen ikke har noe entydig økologisk budskap, men gjennom sin polyfone komposisjon heller presenterer motstridende perspektiver i miljøspørsmålene som kommer frem i teksten (Bakken, 2018, s. 248). Denne komposisjonsformen gjør at teksten kan trekke leseren i begge retninger, både til miljøengasjement eller til det helt motsatte, håpløshet (Bakken, 2018, s. 248-249). Disse tidligere forskningene har til felles at de har undersøkt romaner og ungdomsromaner som tar opp spørsmål om bærekraftig utvikling i sine tekster.

Innenfor det økokritiske feltet forskes det med andre ord en del på hvordan litterære tekster kan brukes i en økokritisk orientert litteraturundervisning (Hennig, 2021, s. 14). Denne studien er et bidrag til undersøkelsen av hvordan skjønnlitteratur formidler økokritiske perspektiver, og en drøfting av hvordan dette kan bidra inn i bærekraftig utvikling i norskfaget.

3. Metode

I denne masteroppgaven skal det gjennomføres en nærlesning av romanen *Drømmen om et tre* (2022) av Maja Lunde. Da det skal sees på romanens sjanger, motiv og tema skriver Åse H. Kallestad og Marianne Røskeland (2020, s. 45) at tilnærmingen er tekstintern. Det skal også tas utgangspunkt i spesifikk problemstilling og påfølgende forskningsspørsmål. Nærlesning som metode beskriver Kallestad og Røskeland (2020, s. 48) som en arv fra nykritikken som oppstod fra 1940-tallet og utover. Det er viktig å poengtere at det ikke er enighet innenfor litteraturvitenskapen om hvordan litterære analyser skal gjennomføres (Kallestad & Røskeland, 2020, s. 46) og at det er flere måter å gjennomføre nærlesning på (Kallestad & Røskeland, 2020, s. 48). Kallestad og Røskeland (2020, s. 48) henviser til Barbara Hernstein Smith som definerer nærlesning som «a technically informed, fine-grained analysis of some piece of writing, usually on connection with some broader question of interest». Altså sier hun at nærlesningen ofte sees i sammenheng med en problemstilling.

Hensikten med nærlesning som metode er å gjennomføre en analyse som gir oss en større forståelse av romanens innhold i lys av problemstillingen som er valgt. Å analysere innebærer å studere enkeltdeler av en helhet for så å sitte igjen med en større forståelse av teksten som er studert (Kallestad & Røskeland, 2020, s. 47). For å få en fullstendig analyse, må det som analyseres også tolkes. Kallestad og Røskeland (2020, s. 48) trekker frem at Sejersted og Vassenden poengterer at analyser alltid har to sider ved seg, det som kan

konstateres og det som må tolkes. Sveinung Nordstoga (2014, s. 16) presiserer at tekster skal tolkes, og at tolkningslæren, altså hermeneutikken, gir oss innsikt i teksten og den konteksten den fungerer i. I den hermeneutiske sirkelen skal alltid en del av en tekst sees i sammenheng med teksten som helhet og motsatt (Nordstoga, 2014, s. 16). Nordstoga (2014, s. 17) skriver videre at hermeneutikken kan være med på å oppfylle målene om kritisk bevissthet, fordi lesningen kan føre til at teksten viser nye sider i ulike kontekster. Hermeneutikken kan hjelpe leseren/eleven til å oppdage sammenhenger mellom form og innhold (Nordstoga, 2014, s. 19). Det hermeneutiske måten å nærlese teksten på kan derfor gi større forståelse av teksten. Hans-Georg Gadamer presenterer i *Sannhet og metode* at: «Forståelse og utlegging av tekster er ikke bare et vitenskapelig anliggende, men tilhører åpenbart menneskets verdenserfaring som sådan.» (Gadamer, 2010, s. 21). Når vi forstår noe tilegner vi oss også innsikt og erkjenner sannheter, og at spørsmålet blir om hvilke erkjennelser det er og hvilke sannheter vi tar til oss (Gadamer, 2010, s. 21). Det ligger i sitatet at tolkning og forståelse gjelder for alle mennesker, og er derfor relevant for alle.

Denne nærlesningen skal særlig undersøke hovedkarakteren Tommy og hvordan han fremstilles gjennom fortellerposisjonen i lys av den valgte problemstillingen. En litterær analyse må som regel se på både fortellermåte og fortellerposisjon og hvordan det har betydning for tekstens komposisjon (Kallestad & Røskeland, 2020, s. 50). Min nærlesning og påfølgende tolkning er preget av meg og min forkunnskap. Denne studien er også liten i det store bildet, men bidrar likevel med et økokritisk perspektiv på Maja Lundes siste roman i klimakvartetten, *Drømmen om et tre*.

4. Økokritisk analyse av *Drømmen om et tre*

I denne analysen skal det først sees på rammen rundt romanen og karakterene. Deretter brukes Buells kriterier for hva som er miljøorienterte tekster (1995), Garrards økokritiske retoriske strategier (2023) og Buells kriterier for økosentrisme i tekster (1995) som utgangspunkt for å analysere romanen økokritisk.

Alle romanene i Lundes klimakvartett har en eller flere parallelle historier som fortelles. I *Drømmen om et tre*, den siste romanen i klimakvartetten, fortelles historien gjennom Tao fra *Bienes historie* (2015) og Tommy. Tommy er en helt ny karakter i klimakvartetten, men han er barnebarnet til Louise som har sin historie i *Blå* (2017) og *Przewalskis hest* (2019), så fortellingene flettes inn i hverandre på tvers av bøkene. I denne

analysen skal det i hovedsak sees på de kapitlene Tommy forteller. Tao sin fortelling i denne romanen gir en sirkelkomposisjon fra den første romanen i kvartetten. Det vises tydelig at Tommy er denne romans hovedperson da det er, inkludert romanens første kapittel «Longyearbyen» (Lunde, 2022, s. 5¹), tolv kapittel om hans liv. Kapitlene om Tommy har et gjennomsnitt på cirka 33 sider per kapittel. Til motsetning er bare 74 av de 475 sidene i romanen forbeholdt Tao. Hun har likevel elleve kapittel fordelt utover romanen, men et gjennomsnitt på cirka 6,7 sider per kapittel. Denne fordelingen, hvor Tommy gis mest plass, understreker Tommys rolle som romanens hovedperson. Taos fortelling gjennom romanen oppleves som noe sporadisk og kort, og mye av hennes kapittel omhandler hennes besøk på Svalbard og dialoger med Tommy og de andre.

Romanen foregår i hovedsak på Svalbard gjennom to tidsplan, og har flere anakronier. Det er fordi fortellingen har en nåtidsplan i år 2110, men den er preget av mange analepser. Det må også tas med at det innad i romanen, mellom kapittel to og det nest siste kapitlet, er en sirkelkomposisjon. Sirkelkomposisjonen starter etter skildringen om treet som ankom Svalbard i det første kapitlet, når romanen går *in medias res* frem til år 2110 med ordene ««Nei! Stans!»» (s. 15). Leseren blir herved tatt rett inn i situasjonen hele fortellingen dreier seg rundt, som er hvordan brødrene til Tommy, Hilmar og Henry, har blitt med Tao og teamet fra Kina og reiser vekk fra Svalbard. I de påfølgende kapitlene får leseren være med Tommy i nåtiden, men mesteparten av fortellingen foregår i retrospeksjon. I det nest siste kapitlet kommer setningen ««Nei! Stans!»» (s. 459), og vi er tilbake der romanen startet i kapittel to. Sirkelkomposisjonen gjør at leseren blir påminnet hvordan romanen startet, i slutten av romanen. I nåtiden av fortellingen er Tommy alene på Svalbard, brødrene har blitt med til Kina. Han holder kontakten med skipet gjennom satellittstasjonen «Svalsat» og prater med Tao over satellitttelefon. Et godt eksempel på hvordan teksten hopper frem og tilbake i tid er når Tommy skal prøve å sove etter brødrene har reist med Tao, og leseren blir fortalt om hvordan familielivet var da moren fremdeles levde, og hvordan hun etter hvert døde. Da står det først slik: «Det kan hende moren hadde dødd uansett. Ingen la noensinne skyld på Berit eller mangelen på utstyr. Ikke på Henry, heller, som prøvde å presse den myke skallen sin gjennom henne.» (s. 47-48). I neste setning er vi tilbake hos Tommy som sitter på sengekanten: «Henry, lille Henry. Tommy strekker hånden mot minstebrorens seng og river dynen hans til seg. Holder den mot ansiktet, forsøker å gjenfinne Henrys lukt.» (s. 48). Denne måten å formidle fortellingen på gjør at leseren blir tatt med i Tommys tilbakeblikk

---

¹ Videre vil det bare refereres til sidetall når det refereres til Maja Lundes *Drømmen om et tre* (2022)

(analepse), men etterpå blir leseren med på romanens nåtidsplan. I dette eksempelet får leseren et innblikk i savnet han har etter småbrødrene. På slutten i Tommys første kapittel får leseren stadfestet at han er alene, og at ingen noensinne vil ta bryet med å se til ham og undersøke hvordan han har det (s. 19). Dette legger grunnlaget for spenningen videre i romanen om hvordan det vil gå med Tommy. Med teksten «*De dro uten meg, de dro uten meg.*» (s. 16) leser vi Tommys historie med et håp om en lykkelig slutt. I resten av fortellingen til Tommy får leseren et innblikk i livet han har levd, og valgene som har blitt tatt frem i romanens nåtidsplan i år 2110. Anakronien som oppstår med alle analepsene fungerer som noe ubestemt i teksten der det blir opp til leseren å tolke og å innta en meddiktende holdning til handlingen. Analepsene gir leseren utfyllende informasjon om hva som har skjedd tidligere. Tilbakeblikkene er med på å skape spenning, fordi de utsetter romanens nåtidsplan for leseren. I analepsene får leseren innblikk i fortiden, og må lese videre for å komme til romanens nåtidsplan for å finne ut hva som faktisk skjer med Tommy. Samtidig kan alle analepsene gjøre at romanens forløp går sakte fremover, nettopp fordi alle tilbakeblikkene gjør at nåtidsfortellingen stopper opp. Følelsen av at ting går sakte kan være en parallell til livet menneskene skildres til å leve på Svalbard, der de dyrker alt selv, jakter og fisker, reparerer og gjenbraker. Sirkelkomposisjonen innad i romanen og analepsene er med på å vise at romanens nåtid er en konsekvens av valg og hendelser i fortiden.

Romanen har en personorientert tredjepersonsforteller, slik at leseren blir tilskuer til det som utspiller seg i romanens handling fra utsiden. Leserens følger likevel to av karakterene, Tommy og Tao, ekstra nært. Denne fortellermåten slipper ikke leseren direkte inn på tanker og følelser hos karakterene, og mye av teksten blir derfor som en løpende handling leseren kan se for seg. Siden fortellerstemmen er personorientert, slipper likevel fortellerstemmen noen ganger leseren inn på hva karakterene tenker: «Alt kommer til å bli bra, tenkte han. Vi kommer til å få det bra.» (s. 366). Det er kun Tommy (og Tao) som har denne interne synsvinkelen, de resterende karakterene har bare ekstern synsvinkel. Leserens får med andre ord mest innblikk i Tommy og hans liv, noe som kan føre til at sympatien havner hos han. Romanen er preget av mye dialog mellom karakterene noe som levendegjør både teksten og handlingen.

Romanens siste kapittel skiller seg ut fra resten, fordi det plutselig får en annen fortellerstemme og synsvinkel. Det siste kapitlet er forbeholdt Tao, og fortellerstemmen går i dette kapitlet over til å bli intern førstepersonforteller. Leserens får direkte innsyn i Taos tanker og følelser om alt som har vært, og hennes nye liv med Runa, Hilmar og Henry i Sichuan i år 2111 (s. 467). Denne plutselige endringen i fortellerstemmen er med på å avslutte

klimakvartetten i sin helhet siden Tao er den første karakteren leseren møter i *Bienes historie*, den første romanen. Dette understreker at *Drømmen om et tre* avslutter kvartetten, fordi kapittelet i utgangspunktet ikke har noe med hovedhandlingen i denne romanen å gjøre, men har en funksjon for kvartettens helhet. Det kan føre til at kapittelet oppleves litt påklistret. I tillegg har kapittelet en overpedagogisk tone, og det står: «Jeg blir rasende, og jeg har langsomt forstått hvem sinnet er rettet mot. Mot de som levde før oss.» (s. 467). Med bakgrunn i fremtiden forfatteren gjennom sine fire romaner allerede har skissert for leseren, med klimakollaps og tiden etterpå, kan det synes unødvendig å skrive dette. Det sier seg selv at Tao og de andre vil være sinte på de som ødela jordkloden. Dette kapitelet kunne heller vært en rom for ettertanke hos leseren, men kan altså oppleves som overpedagogisk ovenfor leseren, noe som fører til at rommet for ettertanke forsvinner litt.

Romanens forside er det første leseren møter, og den viser et bilde av et barn som kan være mellom fem og ti år. Siden romanens hovedperson er en gutt, kan det tenkes at barnet på forsiden skal forestille Tommy. Gunther Kress og Theo van Leeuwens argumenterer for at det er en vesentlig forskjell på om den avbildede personen ser dirkete på leseren eller ikke, for dersom den avbildete personen ser direkte på leseren, opprettes en form for direkte kontakt (Kress & van Leeuwen, 2006, s. 117). Gutten på romanens forside har et blikk som leseren ikke kan unngå, de avbildede øynene ser rett på leseren som holder boken foran seg. Ansiktsuttrykket med lukket munn er alvorlig, og øynene ser bekymringsfulle ut. Den hvite skjorten en så vidt ser nederst på bildet av gutten kan være et symbol på uskyldighet, barns uskyldighet i tematikken som fremstilles i romanen. Romanen bruker på denne måten allerede bokens forside på å henvende seg direkte til leseren. Det er av betydning for bokens og klimakvartettens hovedbudskap, at det er vi, som leser denne boken nå, som har mulighet til å redde jordkloden før det er for sent.

4.1 Hovedkarakterene i *Drømmen om et tre*

For å undersøke romanen økokritisk er det et poeng først å kjenne til hovedkarakteren Tommy og karakterene farmor og Rakel. Alle karakterene er bærere av verdier, handlinger og holdninger, derfor blir de en del av den økokritiske analysen.

Tommy

Tommy er romanens protagonist og hans fortelling starter i Longyearbyen på Svalbard i år 2097. Han er da fem år gammel og finner et tre som har rekt i land med havstrømmene. Med stor entusiasme tar han treet nøye i åsyn: «Han strøk fingeren over den grønne overflaten,

snudde det opp ned og så hvordan det helt tydelig hadde en for- og en bakside, og hvordan forsiden var kraftigere grønn enn baksiden.» (s. 6). Tommy lar seg fascinere av naturen og dets fenomener, og slik han skrives frem i romanen, later det til at han også er fascinert av naturen inne i oss selv, både fysisk og psykisk. Da Tommys mor var gravid med hans nest yngste bror fulgte han med graviditeten og leste om svangerskap og fødsel (s. 20), og han forklarer savn med at det bare er elektriske signaler i hjernen (s. 42). Tommy blir derfor helt i starten av romanen skildret til å være opptatt av naturen og hvordan den henger sammen, og han legger merke til naturens detaljer. Romanen tydeliggjør på denne måten at mennesket i seg selv også er natur.

Tommy fremstilles til å være en ansvarsfull gutt. Han har tatt ansvar for begge brødrene siden moren døde under fødselen av hans yngste bror. Tommy sammenlikner seg med en tråd i dette sitatet:

«På sofaen i stua lå et utslitt, burgunderfarget teppe, stoffet tynt som silke av årenes bruk, flere steder var det lappet sammen av en rød tråd, litt for lys i fargen. Tommy pleide å følge tråden med fingrene. Jeg er tråden, tenkte han, uten meg revner denne familien.» (s. 51).

Sitatet viser at Tommy ser på seg selv som en tråd som holder familien sammen, han føler ansvar for familien, selv om faren hans enda lever. Det står at faren hans, David, var egentlig full av liv og mot, men også at: «Denne faren, den han var akkurat denne natten, forsvant da moren døde.» (s. 46). Etter moren døde har Tommy tatt over en del av ansvaret faren egentlig skulle hatt, i tillegg til at han har prøvd å fylle tomrommet etter moren. Når leseren vet dette, er det naturlig at Tommy forsøker å definere hva det vil si å være voksen: «Man blir voksen når man av nødvendighet tar ansvar for andre mennesker og når den nødvendigheten uløselig er knyttet til den dårlige samvittigheten man vet vil oppstå hvis man *ikke* tar ansvar.» (s. 415). Det stilles spørsmål direkte til leseren i teksten som: «Når blir man voksen? Hva innebærer det å være voksen?» (s. 414). Samtidig blir leseren presentert for Taos inntrykk av Tommy: «Tommy fortalte at han var atten, men han så yngre ut, fremdeles uten særlig skjeggvekst og med barnlige, runde øyne.» (s. 135). Her, som i flere andre steder i romanen, legger teksten opp til refleksjon.

Tommy blir fremstilt som realistisk, og slik jeg leser romanen lar han ikke følelsene ta overhånd. Likevel har han et fristed på Svalbards bibliotek, og der bruker han tiden på å tilegne seg kunnskap, men også for å komme seg vekk gjennom å gå inn i bøkens univers:

«Derfor måtte han gjøre *alt* han kunne. Det var et arbeid som pågikk fra han sto opp om morgenen til han la seg om kvelden, og han stilte aldri spørsmål ved arbeidets vesen, han forventet aldri å få fri. Det fantes bare ett sted han tillot seg å glemme den rollen han hadde i familien: på biblioteket. Han hvilte i bøkens verden, i historiene de ga ham, i menneskene han møtte, stedene han kunne reise til.» (s. 63-64).

Sitatet viser at Tommy tillater seg å rømme fra hverdagens ansvar gjennom å slappe av i bøkens verden. Dette viser at også Tommy trenger fri, at han også er et menneske selv om han lever et liv som er svært ulikt fra livet vi kjenner til i dag.

Bøkene har, i kombinasjon med farmorens visdomsord, gitt Tommy mye kunnskap. Kunnskapen gjør at han alltid har en forklaring på hvorfor ting er som de er, og dette sitatet understreker det: «Han har bestandig savnet, siden moren døde, har han visst hva savn er. Men savn er ikke farlig, tenker han, savn er bare en følelse, bare tanker, elektriske signaler i hjernen.» (s. 42). Dette viser at Tommy lener seg på kunnskapen han har fått, og han bruker kunnskapen aktivt for å forklare både egne følelser og ting rundt seg. Kunnskapshungeren er også noe farmoren til Tommy har merket, og hun sier til Tommy: ««Det er kunnskapshungeren din som gjør deg til den du er. Det må du aldri miste.»» (s. 56). Det at Tommy kan mye, men alltid ønsker å lære mer, blir gjennom slike presiseringer som sitatet viser en del av hans karakteristikk og personlighet i romanen. Denne kunnskapshungeren skiller også Tommy fra de andre ungdommene på Svalbard, og han skildres til å være ensom. Det står at: «De historiene de delte, var ikke relevante for ham, ikke interessante heller. Fest, sex, halsbrekkende turer på tyvlånte scootere som gikk tomme for strøm midt ute på vidda. Han hadde aldri vært med på noe sånt.» (s. 156). Sitatet viser at Tommy har en tilsynelatende voksen livsførsel, med mye ansvar for de rundt seg. Slik jeg leser romanen har det tydelig satt sine spor, og det står at han ofte bare graver ned følelsene sine:

«Og det har satt seg i kroppen, alt dette gravearbeidet, spaden blir stadig tyngre å bære, skuldrene har stivnet, smerter jager oppover ryggraden, forplanter seg til nakken, til magen, som er i ulage, sprer seg til lungene, gjør åndedrettet tungt, til hjertet, som stadig oftere dunker hardt og vondt, selv når han sitter i ro.» (s. 312).

Slike skildringer av Tommy tar leseren med inn i hans følelsesliv, og en blir godt kjent med karakterens liv. Slik jeg leser romanen kan det se ut som at Tommy kjenner på at alt ansvaret tar på, for det står også at: «Jeg vil være deg, tenkte Tommy, jeg vil være liten igjen, ingen avgjørelser på mine skuldre. Først motstandsløst av gårde, være en pinne i en bekk, la meg drive med av sterke vannmasser.» (s. 435). Sitatet antyder at Tommy ønsker å være en av småbrødrene sine. Småbrødrene følger etter ham siden han er den eldste av dem, og automatisk blir den voksne personen småbrødrene forholder seg til når de blir alene på Svalbard etter epidemiens nådeløshet.

Romanen inneholder en historie om den russisk/sovjetiske forskeren Nikolai Vavilov (1887-1943), og den kan sette lys på Tommys historie. Fortellingen om Vavilov blir fortalt sporadisk i Tommys fortelling, og leseren får vite at han var både en frøsamler og en frøvokter som arbeidet mot hungersnøden i Russland på 1900-tallet. Vavilov fremstilles til å være en

forsker som sier sannheten om naturen og følger naturen etter dens rammer. Romanen får det i alle fall til å se slik ut fordi den viser til en annen forsker, Trofim Lysenko, som hevdet ting som ikke var i tråd med naturens gang (s. 217), og derfor fremstilles Vavilov som en mer troverdig forsker. Det trekkes paralleller mellom historien om Vavilov, som faktisk er sann og forfatteren har referert til bakerst i romanen (s. 480), og Tommy. Parallellen skapes gjennom at fortelleren stiller spørsmål som sammenlikner Vavilovs tilværelse med Tommys: «Hadde Vavilov rutiner i *sitt* fengsel?» (s. 273) og «Følte Vavilov seg alene?» (s. 308). Disse sitatene kan antyde at det er en likhet mellom det Tommy opplever i år 2110 på Svalbard, og det Vavilov gjennomgikk på 1900-tallet. Det står at Vavilov døde av sult da han satt i fengsel (s. 310), og siden romanen allerede har trukket denne parallellen til Tommy, kan det få leseren til å tro at Tommy vil lide sammen skjebne. Sammenlikningen på tvers av århundre viser også at mennesket ikke nødvendigvis har forandret seg, men at miljøet rundt menneskene stadig endres.

Det siste karaktertrekket ved Tommy som er relevant å trekke frem er hans økosentriske holdning til omverdenen. I en diskusjon med Tao står det at han sier dette:

«Blikket hans begynte å brenne. «Mennesket hadde utviklet seg til å være en art som måtte utnytte andre for å overleve, det nøyde seg ikke med å leve i balanse, det krevde hele tiden mer. Men vi, her oppe, hevet oss over alt det der, vi hevet oss over menneskets natur. Ja. Det var et drømmesamfunn.»» (s. 331-332).

Sitatet kan antyde at Tommy står støtt i levemåten de har på Svalbard, og han verdsetter at de har klart å heve seg over menneskets antroposentriske natur. I den samme diskusjonen med Tao, blir det diskutert hvorvidt frøene fra hvelvet skal brukes: ««Det er bare jordbruksfrø i hvelvet», sa han, og stemmen var hard. «Et robust jordbruk er bra for menneskene, men dyr, planter, alle de andre, trenger ikke jordbruket ditt.»» (s. 333). Slik jeg leser romanen, uttrykker Tommy at frøene skal få være der de er, og at mennesket ikke skal dyrke villmarken slik de har gjort før, men heller leve i takt og harmoni med naturen som den er. Slike sitater viser gjennomgående at Tommy har en økosentrisk holdning til verden, og han setter naturen høyere enn mennesket.

Romanen har en åpen slutt når det gjelder Tommys skjebne. Leseren får vite at han gjenopptar kontakten med Tao etter en pause. Det står hos Tao at han «i detalj forteller meg om det siste døgnet sitt, for slik å ha noe å holde fast i, mens han teller dager, timer og minutter.» (s. 469). Leseren kan i dette sitatet øyne et håp, for kanskje nedtellingen betyr at Tommy skal hentes fra Svalbard. Litt lengre ned i teksten snakker Tao og Tommy om drivisen på havet, og om veien i fjellene kanskje kan ha kommet til syne igjen etter en lang vinter. Det står da i en setning: «Snart, sier jeg, bare noen få dager til nå, vi må la våren få ordentlig tak.»

(s. 469). Denne setningen henter vært fall til at noen skal komme og hente Tommy på Svalbard, men den gir ikke et konkret svar på om det faktisk kommer til å skje.

Tommy og treet

Treet fungerer som ledemotiv for Tommy gjennom hele romanen, og er derfor også et ledemotiv for romanen som helhet. I første kapittel står denne skildringen: «En spinkel barnekropp med armene rundt et tre, på en svart steinstrand.» (s. 8). Det er allmenn kunnskap at trær er jordens grønne lunger fordi de tar opp CO₂ og omdanner det til vanlig karbon igjen, og derfor hjelper oss mennesker med å redusere klimagassutslippene. Trær har derfor en nøkkelrolle i dette kretsløpet. Sitatet fra side åtte blir et bilde på hvordan hovedkarakteren Tommy har trær som noe han faller tilbake på, noe som er godt og bra, en drøm. Kontrastene med at han ligger der med de spinkle barnearmene rundt treet på denne svarte og tilsynelatende harde stranden av stein, viser at treet har betydning for ham i hans liv.

Senere i romanen får leseren vite at han gråt seg i søvn to kvelder på rad etter at befolkningen på Svalbard hadde utnyttet det samme treet og laget årer og økseskaft av det. Han skjønnte ikke at treet på denne måten levde videre, at de egentlig bare tok vare på det (s. 122). Det står slik: «Hva for en var han, egentlig, som klemte trær, som gråt for trær?» (s. 123). Det kan virke som at han i retrospekt ikke helt forstår hvorfor han er som han er. Som tidligere beskrevet, er Tommy ansvarsfull. Han opplever tidlig å få ansvar, og det første ansvaret er når han får plante et frø fra treet han fant:

«Det var Tommys ansvar å vanne det lille treet, hans ansvar å passe på at det fikk gjødsel. Det vokste i takt med gutten, strakk seg mot himmelen, rakte sine greiner oppover og viklet seg rundt de livgivende lampene i taket.» (s. 124).

Sitatet viser at Tommy tidlig fikk ansvar, men også at treet følger Tommy gjennom å vokse i takt. Samtidig stopper voksingene til treet i taket, det kan ikke vokse lengre, akkurat som at Tommy ikke kan vokse alene på Svalbard.

Romanens tittel *Drømmen om et tre*, går gjennom romanen som en rød tråd i flere tekstpartier. Når ting oppleves vanskelig tenker Tommy på trær og han drømmer seg bort: «Trær, trær, han forsøkte å holde fast i bilder av trær. Og selv om han lå i en boks bygget av furu, var det løvtrær han drømte om. Ask, bjørk, osp og lønn.» (s. 252). Når han vandrer inn i Svalbards gamle gruver og ser restene av kull skildres drømmen om trær slik:

«Trærne var her ennå, i en annen form. Lukket han øynene, kunne han høre sangen i bladene, fuglenes kvitring, insektene som summet. En frodig skog, kanskje like ved en kyst, den gangen Svalbard lå et annet sted på kloden: dyr og insekter, myr, sump og skog. Høye, vaiende trær, løvskog, lønn, bøk, hestekastanje og en bakke dekket av sneller.» (s. 428).

Tommy drømmer videre om at gruvetunnellene kan lede ham til en hemmelig skog (s. 429). Selv om han drømmer om skog, noe som ikke kan la seg gjøre i Svalbards naturområder, finner han sin egen lille «skog» når han ligger på siden i lyngen, det handler om perspektiv: «Vi har også trær, tenkte han. Dette må jeg vise brødrene mine, vår lille skog.» (s. 423). Kanskje er dette en parallell til at Tommy egentlig drømmer seg vekk fra Svalbard, for akkurat som at det ikke er voksemuligheter for trær på Svalbard, er det heller ikke særlige vekstmuligheter for ham. Samtidig klarer Tommy å finne sin lille «skog» på Svalbard når han endrer perspektivet. Det kan derfor tolkes at Tommy prøver å være fornøyd med det han har.

Helt til slutt i romanen blir frø fra det samme treet leseren presenteres for i første kapittel sendt ut i luften av Henry, Tommys lillebror: «Han blåser mot den, og noe organisk farer opp, jeg skimter små, smale blader, som vinger. De virvler gjennom luften og blir borte.» (s. 474-475). Treet som romanen starter med, avslutter også romanen, og selv om treet var dødt når det ankom Svalbard, lever frøene fra treet videre et annet sted. Tommy og treet knyttes ytterligere sammen gjennom sitatet «Bøker er trær» (s. 330). Utdanning, og kunnskapen som finnes i bøker, fremstår som viktig i romanen. Det gjør at utdanning også blir et gjennomgangsmotiv i romanen sammen med treet.

Trær som gjennomgangsmotiv i romanen fungerer som en påminnelse om hvor viktig trær er for å redusere mengden CO₂ i luften, og det er nok ikke uten grunn at forfatteren velger å bruke trær som et bilde. Skogen er viktig, og også den vet vi at mennesket utnytter og bygger ned til fordel for seg selv. På Svalbard vokser ingen trær fordi det harde klimaet tillater ikke at de vokser opp. Drømmen om et tre blir kanskje også derfor en drøm om å komme seg vekk, og i Tommys tilfelle, komme seg vekk fra alt som er vondt og vanskelig.

Farmor

Farmor er en karakter som spiller en stor rolle i Tommys liv, og hun er karakter som også bidrar til sammenflettingen av de fire romanene i kvartetten. Dersom en leser kvartetten kronologisk, møter en først farmor som den lille jenta Louise i *Blå* (2017), deretter som ung kvinne i *Przewalskis hest* (2020). Louise som karakter har gjennom klimakvartetten forflyttet seg fra Sør-Europa, til Norge og videre til Svalbard hvor hun har slått seg til ro. I Norge ble hun mor til David, Tommys far, som hun tok med seg til Svalbard. Farmor som karakter introduseres allerede i første kapittel som viktig for Tommy når det står at: «Han tenkte at han skulle hente farmor, for når noe viktig skjedde på Svalbard, var det farmor som visste best hva man skulle gjøre.» (s. 7). Sitatet viser tidlig i romanen at farmoren har en viktig rolle i

Tommys liv. Det kommer frem at farmoren egentlig har tatt vare på Tommy og brødrene hans etter at moren deres døde. Gjennom romanen blir flere samtaler mellom Tommy og farmor skrevet frem, der hun ofte inntar en lærende rolle ovenfor Tommy, noe som også gjelder for leseren. Hennes karakter har også status i samfunnet på Svalbard, og hun blir beskrevet slik: «Selv om hun var liten og nett, smal over skuldrene, lyttet folk når hun snakket.» (s. 105). Dette var en av grunnene til at hun fikk bli frøvokter med tilgang til frøhvelvet. Skildringene av Tommys farmor gir karakteren hennes troverdighet og autoritet, noe som forsterker hennes lærende tone til Tommy og leseren. Det er flere eksempler på når farmor inntar en lærende rolle i romanen, og et eksempel er når hun sier at: «Vår naturtilstand er kaos, alles krig mot alle, en evig kamp om egen overlevelse. Og dette hvelvet ble skapt nettopp med det formålet: å sikre mennesket.» (s. 117). Sitatet fra farmor viser at dette er hennes mening, og ordene er bastante, og gir leseren noe å tenke på. Et annet eksempel på hennes belærende tone er når hun sier dette:

««En isbre kan aldri bære skyld, Tommy.» / «Du vet at det ikke var sånn jeg mente det.» / Hun begynte å ro igjen. «Bare mennesker kan bære skyld, bare mennesker kan skamme seg. Kanskje den viktigste forskjellen på oss og andre arter.» (s. 150)

Sitatet er viktig, for det trekker frem relevante ord i sammenheng med klimakrisen; *skyld* og *skam*. Det er store ord som er vanskelig å plassere, men det er faktum at dyr og planter, som lider av menneskenes forbruk av jordkloden, ikke kan føle skyld eller skam. Farmor viser tydelig gjennom slike sitater hvilken plass mennesket har, men også hvilket ansvar menneskene har, og burde ta, nettopp fordi vi skiller oss fra de andre artene som lever på jordkloden. Hun blir derfor en målbærer av romanens økosentriske budskap om at det er mennesket som må rydde opp etter seg selv. Forfatteren oppgir en slags kildeliste til slutt i romanen som hun kaller for «Sentrale inspirasjonskilder» (s. 478). Kildelisten viser til tekster om Svalbard, planter, Vavilov og klimaendringer. Denne kildelisten er med på å underbygge romanens troverdighet fordi den viser at forfatteren trolig har søkt kunnskap i skriveprosessen.

All denne belærende dialogen som finner sted mellom Tommy og farmor gir mening når det etter hvert blir det kjent for leseren at hun tenker at det er han som skal ta over ansvaret for frøhvelvet når hun dør. Leseren følger derfor Tommy på hans reise fra å lære, til å bli ansvarlig frøvokter.

Rakel

Rakel er Tommys antagonist, hun er den som gir Tommy, protagonisten, motstand i fortellingen. Hun er hans rake motsetning i personligheten, og det kommer frem i flere episoder. En av de er allerede i første kapittel når hun ser at Tommy klemmer treet. Det blir raskt synlig at hun og Tommy ikke er like, for treet han klemmer og ser monn i, sier Rakel dette til: «Og det er ikke et ekte tre engang, det er helt dødt, det ser du vel.» (s. 10). Dette viser at de har nokså ulike verdisyn i måten de møter omgivelsene sine på. Noe av forklaringen til Rakels «harde» væremåte kommer med en gang: «Hun var tynn og rett, med spisse skuldre og hår som ofte så fett ut. I hvert fall etter at begge foreldrene døde i en skredulykke for ikke lenge siden.» (s. 8). Hun har en annen forutsetning for livet enn Tommy allerede som barn, der hun står foreldreløs, mens han både har en pappa og ei farmor.

Noe annet som skiller Tommy og Rakel fra hverandre, er deres interesse for bøker.

Tommy oppsøker gjerne biblioteket, men det gjør ikke Rakel, og det står blant annet at:

«Rakel var et barn av Svalbard, med en uro i kroppen, skapt for jakt og fiske og lange turer til fots, ikke for skolebenken, der mistet hun fort konsentrasjonen. Hun var kraftfull, årvåken, kjapp, et sånt barn som Svalbard ville ha, *en av Svalbards beste.*» (s. 214).

Skildringen av Rakel viser at hun gjennom sin væremåte er svært forskjellig fra Tommy. Denne skildringen er også et frempek til hennes triste skjebne, fordi tidligere i boken blir det sagt at de som døde på Svalbard ofte ble omtalt som «han eller hun var en av Svalbards aller beste» (s. 143). Dette er i en første gjennomlesning av romanen et litt usynlig frempek, men i ettertanken er frempekene rett foran leseren gjennom hele romanen. Parallellen mellom Tommy og historien om Vavilov spiller også inn på Rakels historie siden hun lever sammen med Tommy. Mot slutten av romanen, før leseren får vite hvordan Rakel dør, står det at: «Til sammen ofret ni av Vavilovs medarbeidere livet for frøene.» (s. 412). Sitatet antyder, gjennom de tidligere likhetene mellom Tommy og Vavilov, at noen av Tommys nærmeste kanskje må dø. Dette er med på å øke spenningen i romanen, og leseren vet ikke hva utfallet blir.

Frempekene om Rakel som karakter er med å drive fortellingen fremover. I starten av romanen skjønner leseren at brødrene til Tommy har blitt med Tao til Kina, men det kommer ikke frem hvor Rakel er. Likevel er det flere frempek som forteller noe om hva som skjer med Rakel. Et eksempel på det er når forfatteren skriver at det kun er *et* hjerte som banker på Svalbard:

«Det eneste hjertet som banker på Svalbard. Et nakent hjerte som banker mens han vandrer langs veiene, går mellom hyllene i biblioteket, står ved fjorden og ser ut på bølgenes gnistrende morild i den svarte natten og nordlyset som vrenger innsiden ut på himmelen.» (s. 273).

Det åpnes her et tomt rom for leseren, og det kan tolkes og drøftes om hvorfor det bare er et hjerte som slår.

Rakel er en karakter som endres gjennom fortellingen, og er derfor en rund karaktertype og fremstilles dynamisk til handlingen som utspilles. Det kommer frem etter hvert at Rakel også er ganske sårbar bak det harde skallet. Utover i romanen bli hun og Tommy ufrivillig ført sammen av farmor. Mens epidemien herjer i Longyearbyen, sørger farmor for at Tommy og brødrene, Rakel og hennes lillesøster Runa innkvarteres i en hytte et godt stykke unna byen. Ikke så lenge etter dør farmor, og Tommy og Rakel blir alene sammen med sine søsken, alle de andre er døde av epidemien. Parallelt med dette skildres det tydelig at det er en draging mellom Tommy og Rakel, og deres rake motsetninger ser ut til å slå gnister som kan likne en forelskelse: «Følelsen av hånden hennes på armen hans hadde gitt ham et merke, et vakkert arr.» (s. 227). Dette ser ut til å være en uventet følelse fra Tommys side fordi han har aldri tenkt *slik* om Rakel, han hadde ikke likt henne noe særlig. Det kan være derfor det står: «Skjedde det bare fordi de var alene?» (s. 228), noe som kan være et naturlig spørsmål å stille. Det er også noe bibelsk over situasjonen Rakel og Tommy opplever. De blir alene på en øy midt ute i havet, de er mann og kvinne, og leseren må spørre seg hvilken fremtid de er forespeilet med dette utgangspunktet. Kanskje situasjonen kan forestille en ny start, samtidig virker en ny start ganske umulig med forutsetningene som ligger til grunn i deres situasjon. Skildringer som denne: «Men nå, nå sov endelig ungene... ungene, han brukte det ordet. Som om han og Rakel var far og mor.» (s. 249), er med på å forsterke denne utydelige følelsen av at de lever i en uavklart tilværelse. Sitatet blir også et frempek, for etter hvert som fortellingen går fremover, ender det opp med at Rakel blir gravid. Og det er her hennes menneskelige usikkerhet kommer til syne for leseren: ««Tommy, jeg er redd», sa hun. «Jeg er redd for å føde her oppe alene, jeg er redd for å få en unge.»» (s. 415). Rakel som i tidligere skildringer har blitt beskrevet som uredd og selvstendig, beskrives nå slik: «Hun bøyde seg frem, la hendene på bordet, åpnet dem, som om hun gjorde et forsøk på å gripe tak i ham.» (s. 415). Denne livsendrende hendelsen, å bli gravid, gjør at Rakel også endres for leseren. Sårbar har hun nok vært hele tiden, men leseren får ikke direkte innblikk i det før nå. Graviditeten kan forklare hvorfor Tao tenker dette om Rakel når hun møter henne på Svalbard for første gang: «Samtidig, det var noe desperat over Rakel.» (s. 32), men da vet ikke leseren enda at Rakel er gravid. Fortellerstemmen har aldri Rakels synsvinkel, leseren får kun innblikk i hennes tanker og følelser gjennom forfatterens skildringer og de direkte dialogene hun tar del i, i teksten.

Den uventende graviditeten (s. 419) er en av faktorene som er med på å endre Rakel som karakter i romanen. Hun oppsøker plutselig biblioteket for å finne svar, og det later til at kunnskap gjennom bøker plutselig blir viktig, også for Rakel: «Men han vet at hun gikk på biblioteket.» (s. 418). Hennes sårbarhet blir enda større når leseren vet at hun bærer et barn i magen og at hun søker etter hjelp:

«En spinkel jentekropp med en sel baksende i magen, en stemme som sendes ut i verden, lange, usynlige tråder spinnnes fra henne, slynges retningsløst vekk og opp, i håp om at noen skal ta imot, gripe tak i den andre enden.» (s. 419-420).

Sitatet viser at det er Rakel som kontakter Tao, etter at hun har funnet ut om graviditeten (s. 419). Rakel bruker frølageret som lokkemiddel for å få kontakt, og hun lykkes. Når Tommy finner ut om dette blir han sint (s. 424), for hans syn på frølageret er som tidligere sitater viser, at det skal ligge urørt.

Rakels skjebne avsluttes for leseren. Hun dør i slutten av romanen av et ras (s. 457). Raset er utløst av Tommy som prøver å skjule frøene, og han ser at Rakel blir revet med av løsmassene. Rett før hun blir tatt av skredet, skildrer romanen et øyeblikk der hun og Tommy prater om livet de skal få sammen, at det skal bli fint. Leserens øyner et håp for fremtiden deres, men håpet raser, bokstavelig talt. Når hun dør, dør også barnet i magen. Barnet i magen som egentlig symboliserer en ny start, håp og et nytt liv. Selv om både Tommy og Rakel skildres til å være voksne gjennom livet og ansvaret de lever og har, står det: ««De er bare barn», sa Tao» (s. 244). Dette understreker for leseren at disse ungdommene har blitt nødt til å bli voksen før den modne alder, fordi livet har krevd det av dem.

4.2 Miljøet i romanen- Svalbard

Miljøet fortellingen utspilles i er på Svalbard. Svalbard som sted kan skape en distanse for leseren, for det er tross alt langt unna Norge, og det er en øy med ishav på alle kanter. Dette kan skape en ambivalens, og en kan stille spørsmål ved hvorfor fortellingen legges til dette stedet. En konkret grunn til at fortellingen legges til Svalbard, kan være fordi frølageret finnes der også i virkeligheten. Svalbard er en del av Norge, men samtidig ikke, fordi øyen ligger langt unna Norges fastland. Akkurat hvorfor handlingen utspilles på Svalbard blir derfor et «tomt rom» i teksten, og det kan også gjenspeile romanens motiv. Leserens får vite at farmoren, Louise, faktisk rømte fra Norge i båt til Longyearbyen på slutten av 2060-tallet, før Svalbard kuttet kontakten med omverdenen (s. 104). Det at Svalbard kutter kontakten med omverdenen gjør at stedet blir utopisk for leseren. I dagens globale kommunikasjonsverden høres det rart ut å bare kutte kontakten. Norge fremstilles til å være «de lovløses land.» (s.

104), mens at de på tross av Svalbards ekstreme klima, heller bor der enn sammen med mennesker de ikke kan stole på i Norge (s. 104-105). Romanens skildring av Norge og Svalbard skaper ytterligere distanse, og det kan bidra til å dempe fremtidshåpet for fastlandet.

Slik jeg leste romanen, oppsummerer dette sitatet hvordan Svalbard skildres gjennom fortellingen:

«Livet på Svalbard var krevende. Truslene store og konkrete, hele fjellsider skled ut, isbjørn angrep, stormer rullet over landskapet og rev med seg alt som stod i deres vei. Men kanskje var de konkrete truslene fra naturen frigjørende, tenker Tommy nå, enklere enn livet tidligere, tross alt, hvor evig påpasselighet og mangel på tillit til andre mennesker hadde krevd så mye av henne.» (s. 105)

Sitatet kommer frem i en kontekst hvor Tommy tenker gjennom det han vet om farmorens historie og hvordan flukten fra Sør-Europa gjorde at hun endte opp på Svalbard (s. 104-105). Hans refleksjon om at det er enklere å leve med en uforutsigbar naturkraft enn mennesket, viser noe av hans verdisyn på naturen og på mennesker. Leseren får også vite hva Tao synes om Svalbard når de ankommer dit med skipet: «landskapets brutalitet skremte henne. Svalbard var en vegg av stein.» (s. 34). Det er med andre ord flere steder i teksten at Svalbard beskrives som et brutalt sted med mye vær og naturkrefter.

I teorikapittelet ble Buells (1995) fire kriterier for om en tekst er miljøorientert lagt frem. Det første kriteriet er at naturen skal ha en plass i fortellingen. I *Drømmen om et tre* har naturen på Svalbard mye med handlingen å gjøre, og det er flere miljøskildringer av naturen i teksten. Flere av skildringene går ut på at naturen hele tiden tar tilbake fra menneskene: «Husene lignet grå steiner der nede, var allerede i ferd med å tas over av naturen.» (s. 453-454). Livet de lever på Svalbard er i takt med naturen, de jakter og fisker, og må forholde seg til elementene i naturen. Livet i naturen fremstilles som en kamp: «kamp mot dyr på jakt, kamp mot skrottene man skulle partere og foredle til noe spiselig. Kamp mot været, regnet som presset seg inn i husene, gjørma de var bygget på, den sviktende grunnen.» (s. 97). Disse skildringene av naturen viser hvor små mennesker er i forhold til de store naturkreftene. Dette kan gi leseren en ambivalent følelse til naturen, for på den ene siden er naturen noe vi skal verne om, men på den andre siden kan naturen gjøre det vanskelig å overleve. Synsvinkelen i sitatet over er Tommys, en karakter leseren opplever fortellingen gjennom. Spørsmålet blir derfor om sympatien da er hos Tommy som lever i «kamp» mot naturen, eller om sympatien er med naturen og jordkloden som må vernes. Selv om Tommy ser ut til å ha økosentriske holdninger, bidrar slike sitater til å trekke mot leserens antroposentriske holdning, der menneskets overlevelse står øverst på prioriteringslisten.

Når Tommy gjemmer frøene for Tao og teamet fra Kina, fyller romanen Buell (1995) sitt andre kriterium for at teksten er miljøorientert gjennom at menneskets interesser ikke skal

være *the only legitimate interest* i forhold til naturen og andre levende vesener. I eksemplet viser Tommy at mennesket ikke har rett på å dyrke og omdanne den naturlige villmarken i naturen: «de vil bruke frøene til å omskape verden i sitt bilde, og det bildet forestiller jorden slik den var for 100 år siden, en klode hvor det knapt fantes vill natur.» (s. 323). Romanen setter tydelig naturen og dens naturlige forløp høyere enn menneskets ønske om å tilpasse naturen etter dem. Et annet eksempel på at naturen settes fremfor mennesket, er når de blir angrepet av isbjørnen. Isbjørnen, et rovdyr mange kan forbinde med Svalbard, har naturlig nok fått sin plass i romanen: «Bjørnen var her før menneskene, det var den som *var* Svalbard. Den eide dette landet, menneskene var bare på besøk.» (s. 256). Bjørnen blir beskrevet slik til tross for at konteksten rundt sitatet over er at Tommy og Rakel står ansikt til ansikt med bjørnen, og må forsvare seg mot den. De prøver å unngå å skyte den, for det skal de aller helst unngå. Teksten legger her opp til et verdisyn der naturen skal ha forrang til mennesket. Eksemplene over viser at frøene, selv om de kan gi mat og liv til mange, ikke skal dyrkes fritt av mennesket, og at isbjørnen hadde sin plass i naturen *før* menneskene. I romanen har altså naturen egenverdi og forrang, og mennesket kommer i andre rekke.

Gjennom Tommys økosentriske holdning til omverdenen, kommer det frem at han føler et ansvar for naturen og jordens fremtid når han gjemmer frøene for Tao. Det gjør at romanen fyller det tredje kriteriet Buell (1995) kommer med, som er at menneskets ansvarlighet for miljøet skal være en del av tekstens etiske formål. Når Tommy er alene på Svalbard etter at brødrene har dratt, står det: «Han har frøene, han må tenke at det er det viktigste. Brødrene er bare enkeltmennesker, knyttet til ham gjennom signaler i hjernen, nervetråder og hormoner. Frøene er en arv for evigheten.» (s. 355). Sitatet viser at Tommy setter seg selv som menneske til side, hans følelser og tilknytning til brødrene er ikke viktig når det gjelder å ta vare på naturen, som her er å sørge for at menneskene ikke får frø til å dyrke etter eget ønske i villmarken. Sitatet viser også hvordan Tommy bruker kunnskapen om hjernen og menneskekroppen til å plassere følelsenes opprinnelse, og slik jeg leser det, også klarer å holde hodet kaldt og være realistisk i en umenneskelig situasjon – alene på en øde øy. Romanens etiske siktemål er derfor presentert som at mennesket er de som må føle ansvarlighet og ta affære for jordkloden og fremtiden, hvis ikke kan det få fatale konsekvenser for fremtiden slik romanen antyder.

På denne øde øya Svalbard, skildres naturen til å være i stadig endring både med årstidene og naturkreftene som rår. Det gjør at romanen fyller det siste kriteriet fra Buell (1995), om at teksten skal formidle en forståelse av det fysiske miljøet som en prosess mer enn et statisk system. Dette kommer eksempelvis frem når leseren får innblikk i hvordan

årstidene skifter: «Etter uker med regn og tåke hadde de omsider fått snø, et tykt lag som farget Longyearbyen hvit.» (s. 108). Årstidene ligger derfor som et bakteppe for handlingen i romanen. Det står også hvordan landskapet alltid er i bevegelse på Svalbard: «Kamp mot landskapets bevegelser. For Svalbard beveget seg alltid. På avstand så fjellene stødige ut, enorme formasjoner av stein, delvis dekket under taus is. Men ingenting lå i ro.» (s. 97). Denne endringen som bevegelsene i landskapet skaper, er også med i handlingens bakgrunn. Miljøet på Svalbard blir tydelig presentert for å hele tiden være i endring, og leseren vet derfor at grunnen under Tommy og de andre aldri ligger i ro. Miljøet er derfor i bakhodet til leseren hele tiden gjennom dens uforutsigbarhet.

Romanen oppfyller Buells (1995) kriterier for å være en miljøorientert tekst. Det gjør den gjennom at miljøet på Svalbard har fått stor plass i fortellingen, og at det tydelig kommer frem at menneskene skal føle et ansvar for å ivareta naturen som den er i sin opprinnelige form.

Retoriske strategier: villmark, pastoral og apokalypse

Nå skal det undersøkes hvordan de tre retoriske strategiene villmark, pastoral og apokalypse brukes i romanen. Basert på det Garrard (2023) og Hessen (2008) sier om «villmark», viser romanen begge sider, både utemmet og temmet villmark. Svalbard blir som i eksemplene over beskrevet som utemmet gjennom dens ustødige grunn og værharde klima. Det blir brukt ord som «ubønnhørlig» for å beskrive naturkreftene når de først trer i kraft (s. 98). Denne ordbruken forteller leseren at det ikke er mulig å kontrollere eller motarbeide naturkreftene. Det kan gjøre at leseren, helt menneskelig, heller vil søke mot den antroposentriske holdningen, enn å sette naturen øverst siden den skildres så nådeløs. Det står også at «Skredfaren hvilte over dem gjennom hele året» (s. 98). Menneskene blir små imot et stort skred, og naturen, villmarken, fremstilles i slike sitat som regjerende og brutal. Siden klimaet på Svalbard er værhardt, er det lite som kan vokse der. Derfor plantes det for det meste i drivhus, og det står at drivhuset «ga Svalbards innbyggere en skjold mot skjørbuken.» (s. 103). Drivhuset blir det motsatte av villmarken, der inne har de temmet plantene og selektert ut planter til menneskets beste. Uten drivhuset og frukten de får derfra vil det ikke vært mulig å overleve, slik sitatet om skjørbuk sier. Dette blir et lite paradoks til at Tommys holdning er, slik jeg leser det, at frøene i hvelvet egentlig ikke burde brukes, nettopp fordi at dyrkning av jorden fjerner villmarken. Det kan likevel argumenteres med at et drivhus ikke er «jord», siden det dyrkes inne i en menneskeskapt bygning.

Bevaringen av villmark kommer også godt frem gjennom hvordan Tommy tenker om frølageret. Det kommer godt frem i dette sitatet:

«De som kom hit, de som var på vei, de ville ingenting annet enn å redde seg selv og sine etterkommere, det visste han, de ville bruke frøene til å ødelegge vill natur. De satte den lille kjærligheten over den store, de ville tære på hvelvet, ødsle med skatten.» (s. 424).

Frøene sammenliknes her med en skatt, at de er verdifulle for menneskene, fordi frøene kan hjelpe mennesket til å kontrollere villmarken igjen. Det blir gjort synlig for leseren at verken Tommy eller farmor ønsker at frøene fra hvelvet skal brukes fordi: «De har gjort landområder til sine, de har skapt samfunn der det var villmark.» (s. 170). Romanens protagonist har derfor en holdning til frøene i hvelvet som en arv som aldri skal benyttes av mennesket igjen. Dette poengteres gjennom dette sitatet: ««Og mennesket er bare én eneste art. Dette hvelvet er verdt uendelig mye mer enn oss.»» (s. 118). Det forteller leseren ganske konkret at mennesket faktisk bare er en av svært mange arter som lever på jorden. Sitatet kan også hinte til at menneskene i dagens samfunn ikke er ydmyke overfor jorden og naturen, men oppfatter den som en ressurs for egen vinning.

Selv om villmarken blir beskrevet som ubønhørlig og brutal, blir også naturen skildret på en romantisk måte:

«Pastellvinter, hadde de kalt disse ukene, hvor himmelen spilte i rosa og blått og speilte seg i fjellene, hvor lyset fra solen, som ennå ikke hadde steget over horisonten, fremhevet alle konturer i de store, hvite flatene. Ikke grålysning, men blålysning, for dagene var blåtimer, og verden trådte frem igjen, men i drømmeaktige farger, som om den ikke var ordentlig våken.» (s. 378).

Slike naturskildringer er med på å vise de vakre sidene av naturen, selv på værharde Svalbard, og går inn i den pastorale strategien. Når det også står videre at: «Lyset ga Tommy oversikt, muligheter, frihet, det var alt. Men kanskje trenger man erfaring, tenkte han nå, for å forstå skjønnheten i et landskap.» (s. 378), gir det leseren rom for å reflektere over skjønnheten som finnes i landskapet rundt seg. Det kan stilles spørsmål ved hvilken erfaring Tommy sikter til, om det er livserfaring generelt eller erfaring med naturen rundt seg. Mennesket søker som Hessen (2008) sier til det urørte, de vil i det minste vite at det er der, og at det er noe beroligende i det å være menneske i det urørte. Villmarken og bevaringen av den fremstår som viktig i romanen, noe disse sitatene understreker.

I en pastoral tekst fremstår naturen som en stabil motpol til menneskesamfunnets stadige endring (Garrard, 2023), eller det pastorale kan være et synonym til en mindre urbanisert og mer naturlig måte å leve på (Buell 1995). I *Drømmen om et tre* fremstilles, som tidligere nevnt, naturen på Svalbard til å være meget uforutsigbar, og det står: «Støtt som et fjell, tenkte han, og smilte plutselig, for et tåpelig uttrykk, for ingen av fjellene på Svalbard var stødige.» (s. 453). Sitatet viser at det pastorale og kanskje nostalgiske med naturen er ikke

det mest fremtredende i romanen. Likevel har romanen det pastorale preget gjennom at menneskene lever så godt de klarer i takt med naturen, og mindre urbanisert enn vi gjør i dag. Det fokuseres ofte gjennom romanen på at naturen hele tiden tar tilbake ved at jorden gror igjen og leger sine sår, og det kommer spesielt godt frem i dette sitatet:

«Han rasket planken løs fra bakken og brukte den som spade, rotet til jorden, forsøkte å skjule merkene etter støvlene, sølen sprutet, han ble gjørmete og skitten mens han rev løs gresstuser og mose og bløttla det skrinne jordsmonnet under. Men det hjalp ikke, gjorde det heller verre, ødeleggelsen forsterket de menneskelige avtrykkene.» (s. 453).

Sitatet viser at Tommy prøver å fjerne sporene etter seg i naturen selv, men ender opp med å gjøre det verre istedenfor. Det viser at dersom naturen heller har fått rydde opp i sitt tempo, ville det blitt bedre, enn at Tommy selv, eller mennesket generelt, skal løse alt raskt og kortsiktig. Det blir som jeg siterer Hessen (2008) innledningsvis, at mennesket hele tiden har hatt en her-og-nå tankegang, som sjelden fungerer på lang sikt. Det pastorale i teksten viser at naturen lever, og mennesket må leve i symbiose med den, ikke mot den. For dersom vi ødelegger naturen, ødelegger vi også for oss selv.

Menneskesamfunnet som blir beskrevet på Svalbard er i stadig endring med miljøet og naturen rundt seg, og det står at:

«Vi lever slik man bør leve, slik mennesket alltid egentlig burde ha levd, og så lenge vi ikke ødelegger noe, eller endrer naturhistoriens gang, kan vi bare fortsette å være innbyggere av denne øya, i fred med hverandre og elementene.» (s. 102).

Dersom menneskene forholder seg til naturen og lever etter den, vil de kunne fortsette slik år etter år. Men det står også slik:

«Det krever mye, vi er sårbare for våre egne drifter, instinkter, det skal så lite til for at vi glemmer perspektivene, historien, lar våre egne behov gå foran, bare ser vår egen, lille historie. Men så lenge vi lever her, isolert, så lenge vi fortsetter å følge våre prinsipper og våre lover, er naturen rundt oss trygg. Og dermed også vi som lever i den og av den.» (s. 102).

Romanen legger ikke skjul for leseren på menneskets svakheter, men viser likevel gjennom levesettet Tommy og de andre på Svalbard har, at det er mulig. Det kommer frem et økosentrisk budskap gjennom at dersom vi ødelegger naturen, og endrer naturhistoriens gang, så ødelegger vi også for oss selv. Menneskene i romanen lever av gjenbruk: «Svalbardfolket gjenbrukte rester av rester, de bøttet, flikket, stoppet og lappet.» (s. 99). De gjør det vi egentlig burde gjøre mer av i dag, nemlig å ta vare på det vi allerede har i stedet for å kjøpe nytt, slik forbrukersamfunnet legger opp til at vi skal gjøre. Dette er et sted i teksten hvor det skapes rom for å utforske i klasseromsundervisningen. Beskrivelsene av villmarken og det pastorale i romanen, gjør at leseren ser at vi har noe som kan gå tapt.

Det at leseren gjennom tekstens bruk av de økokritiske retoriske strategiene ser at menneskene og samfunnet vi har kan gå tapt, gjør at klimakvartetten slik jeg leser den har et

noe apokalyptisk preg. I løpet av kvartetten skrives det inn en kollaps i midten av det første 2000- århundret. *Drømmen om et tre* som den siste romanen i kvartetten har et apokalyptisk preg i form av at verden ikke lengre er som vi kjenner den i dag. Som i overnevnte eksempler lever de med naturen, og de gjenbraker alt de eier og har. Dette levesettet er fjernt fra virkeligheten vi lever i nå der alt kan kjøpes nytt, og det blir noe utopisk over dette igjen. Romanens avslutning legger opp til at mennesket overlever denne klimakollapsen, men at det har kostet, og det leves mer nøkternt enn vi gjør i dag. Det blir viktig å ta med Garrards (2023) ord på at mennesket kun vil ønske å redde jordkloden dersom de har tro på at mennesket faktisk har en fremtid på jorden. Romanen legger opp til at det finnes en fremtid, parallelt med at klimakvartetten legger et apokalyptisk preg på at det vil komme en kollaps i overskuelig fremtid dersom det ikke tas grep nå. I handlingen er det skrevet frem at: «Det kan hende *Homo sapiens* til slutt lærer av sine feil, hvis det bare tar tiden til hjelp.» (s. 118), og sitatet bidrar til håp. Spørsmålet er bare hvor lang denne «tiden» vi har er, om vi rekker å snu før tiden er brukt opp. Dette er noe av romanens tydelige moral.

4.3 Økosentrisme og antroposentrisme i romanen

Romanen formidler tydelige økosentriske perspektiver, men har også spor av den antroposentriske tankegangen. Imellom disse perspektivene finner vi frølageret i sentrum. Leseren dras mellom at frølagret kan være en redning og at mennesket ikke burde sette seg selv høyere enn naturen, og derfor la frøene være i hvelvet:

«Hun minnet Tao om de fortapte ungdommene hun en gang var blitt angrepet av i Beijing, de som hadde mistet alt, og var villige til å gjøre alt, selv det mest umenneskelige, for å overleve. Tao vet ikke om ungdommene lever i dag. Men *hvis* de lever, ville frølageret vært redningen, både for dem, og for alle deres brødre og søstre: vaiende, gule hveteåkre, korn, mais, ris, soya.» (s. 32).

Teksten i sitatet maler et bilde for leseren av at frøene vil kunne være en redning, og en naturlig tanke som medmenneske vil selvfølgelig være å benytte seg av frøene for å skaffe mat til de som sulter. Men som flere av tidligere teksteksempler viser, viser Tommy som karakter en meget økosentrisk holdning gjennom at han ikke vil at menneskene skal benytte seg av frøene i hvelvet. Det står for eksempel at: «Vi skal være stolte over at vi makter å sette *den store kjærligheten* til verden, til naturen, over *den lille kjærligheten* vi har til oss selv og de få individene vi deler gener med.» (s. 102). Dette gjentas senere i romanen:

««Hva skal vi med verden der ute?» Han lette i hukommelsen etter farmors ord. «Det er vi som lever slik man bør leve. Vi får til noe her oppe, noe mennesket ikke tidligere har maktet. Det er bare vi som setter *Den store kjærligheten* til verden, til naturen, over *Den lille kjærligheten*.»» (s. 323).

Denne gjentakelsen er med på å understreke romanens økosentriske holdning, og igjen kanskje inspirere og engasjere leseren til en grønnere fremtid.

Når Tommy velger å bevege seg langt vekk fra hytten uten våpen (s.210), fyller romanen et av Buells (1995) kriterier for om teksten er økosentrisk, nettopp fordi karakteren legger fra seg materielle goder som ikke har noe med naturen å gjøre i utgangspunktet (*relinquishment*). Uten våpen som beskyttelse, kan Tommy være et lett bytte for isbjørnen som vandrer på Svalbard. Likevel bærer ikke romanen særlig preg av *relinquishment*, for karakterene på Svalbard lever kanskje av gjenbruk, men de har flere materielle goder som drivhus, hus, klær og scootere. Det kan også diskuteres på hvilken måte samfunnet på Svalbard lever av gjenbruk. De har ikke noe annet valg, men dersom de hadde hatt muligheten til å bestille nye klær eller scootere hadde de kanskje gjort det. Siden Svalbard presenteres til å være avskåret fra resten av verdenssamfunnet, er de tvunget til å gjenbruke og leve av det som er tilgjengelig der. Den andre formen for dette kriteriet, om teksten avstår fra karakterer og narrativ bevissthet, fyller ikke romanen, da det er karakterene som fyller historien.

Buell (1995) har et kriterium for økosentrisme i tekster (*Natures personhood*), at naturen og elementer i den får menneskelige egenskaper gjennom antropomorfisme. Det er flere eksempler på besjeling i romanen. Det står for eksempel at «Fjellet levde.» (s. 457), og i en episode der farmoren og Tommy er i drivhuset prater de om plantene, at plantene «må vite», «kan lukte» og at de «kan se» (s. 286-287). Det som tar denne samtalen til å bli virkelig besjeling av plantene er dette sitatet: ««Du mener vel at planter kan vise kjærlighet, også, da?» «Ja, selvsagt.»» (s. 287). Det legges videre til ord som viser til at plantene kan både «elske» og «hate» (s.287). Plantene de omtaler er inne i drivhuset, og selv om de der er regulert av menneskene som dyrker, tar naturen over dersom mennesket ikke følger plantene opp: «De lukkende hagene hadde levd sitt eget liv i menneskenes fravær, var blitt uregjerlige og ville.» (s. 286). Ordet «ville» er her i dobbel betydning, for hvordan kan planter inne i et drivhus være ville, og en kan stille spørsmål om plantene virkelig kan være ville når de står innenfor fire vegger i et drivhus. Plantene får også på seg å være «herskere» i dette sitatet: «I flere årtusen var det hveten, maisen og risen, rugen, byggen, havren og soyaen som var jordens egentlige herskere.» (s. 171). Sitatet kommer i en kontekst der farmoren forteller historien om hvordan mennesket startet å dyrke jorden, at de tok kontroll over villmarken, da kunne de endelig bo på et sted. Farmoren snur på dette, og sier at menneskene trodde de tok kontroll, men egentlig ble de like stedbundne som plantene selv, og mennesket mistet evnen til å flytte rundt med naturen. Sitatet viser hvordan naturen fremstilles til å være over mennesket, at mennesket bare er en del av naturen, og ikke på toppen av naturen som dens

hersker, uansett hvor mye mennesket måtte prøve å kontrollere naturen. Tidlig i romanen bli treet som ankommer Svalbard med havstrømmene beskrevet til å være «fult av levende armer» (s. 6). Og når Tommy ser på hvordan befolkningen på Svalbard utnytter hver bit av treet som skyldte i land står det at «Det var som om noen kledde av det, dro av det plagg etter plagg. Til slutt lå det nakent tilbake.» (s. 122). Tommy sammenlikner treet med å være et menneske gjennom å gi det «plagg», og sidestiller derfor seg selv som menneske med treet. Besjeling som virkemiddel er med på menneskeliggjøre naturen, og kanskje derfor gi naturen større verdi i et antroposentrisk perspektiv.

De to neste kriteriene Buell (1995) sier om økosentrisme i tekster, fyller ikke romanen. Det første kriteriet av de to er om teksten struktureres etter noen av naturens sykluser (*Nature's Face, Mind's Eye: Realizing the Seasons*), så skal det bidra til økosentrisme i teksten (Buell, 1995). Eksempler på sykluser romanen kan følge er geologiske epoker, dagen eller årstidene. Romanen er ikke direkte strukturert etter årstidene, men de ligger som et skiftende element bak fortellingen, og det kommer sitat som: «Høstens første snøfall» (s. 85) og «Vinteren som fulgte var mørkere og våtere enn noen vinter Tommy kan huske.» (s. 97). En annen faktor er at Tao og teamet er på Svalbard på lånt tid, de må komme seg tilbake til Kina før vinteren kommer til Svalbard: «Mei-Ling ble mer stresset for hver dag som gikk, snakket om dagene som hver dag ble tjue minutter kortere, om vinteren som var på vei.» (s. 328). Romanen har mørketiden som kryper innpå dem som en spenningsfaktor, den forkorter tiden. I denne konteksten skulle de egentlig vært på vei tilbake, men de finner verken frøene, Tommy eller Rakel, og spenningen øker.

Plassen, Svalbard, hvor handlingen utspilles, vet ikke leseren om forfatteren har noe kjennskap til. Det andre kriteriet Buell (1995) skriver er nemlig at dersom forfatteren på et vis er knyttet til stedet, vil det mer sannsynlig komme frem en større bevissthet rundt miljøet i teksten (*Place*). Forfatteren henviser helt i slutten av boken under «*Takk*», at hun har hatt et skriveopphold i Longyearbyen (s. 476), men dette viser ikke at forfatteren har noe utpreget kjennskap til stedet hvor fortellingen utspilles. Likevel er miljøet ofte beskrevet, og i denne skildringen får leseren oppleve hvordan Tao ser Svalbard når hun ankommer i skipet: «Hun klarte ikke å ta øynene fra landskapet, der stadig flere detaljer kom til syne. Det hun først hadde trodd var bare stein, viste seg å være dekket med tynne lag vegetasjon.» (s. 34-35). Dette kan være inspirert av hvordan forfatteren selv har opplevd området hun har valgt for romanens handling.

Romanen oppfylder altså Buells (1995) kriterier for om teksten er økosentrisk i varierende grad samtidig som det antroposentriske også til stede i teksten. Det

antroposentriske kommer særlig frem når Tommy etter hvert blir helt alene på Svalbard, Rakel er død, og brødrene og Runa er hos Tao, sier han dette: ««Jeg bryr meg ikke om frøene», sier han, og klarer nesten ikke stagge tårene. «Bare kom og hent meg.»» (s. 463). Mot romanens slutt endrer Tommy som karakter seg. Han forteller Tao at frøene finnes, at de ligger i fjellet. Det som derimot er uklart for leseren, er om frøene er ødelagt av raset han utløste for at de ikke skulle finne frøene han hadde gjemt i en av gruvene. Bruker Tommy frøene som lokkemiddel for å bli hentet? Det kan se ut til at det menneskelige instinktet om å overleve også kommer frem hos Tommy, og da bryr han seg ikke lengre om å beskytte frøene fra å bli tatt i bruk. Nettopp dette kan være med på å gjøre romanen dystopisk fordi det antroposentriske kommer frem til og med i Tommy, som tidligere i romanen har satt frøene høyere enn sine egne brødre.

5. Drøfting av romanen i lys av teori og analyse

5.1 Bærekraftig utvikling

Analysen viser at romanen har en tydelig økosentrisk holdning og et økosentrisk budskap. Den økosentriske holdningen kommer spesielt frem gjennom hovedkarakteren Tommy, men også gjennom de økokritiske retoriske strategiene til Garrard (2023), og Buells (1995) kriterier for økosentrisme og miljøorienterte tekster. Som Glotfelty (1996) skriver, er fundamentet i all økokritikk at mennesket er en del av den fysiske verdenen, og mennesket både påvirker, og blir påvirket av verdenen. Dette kommer godt frem i romanen gjennom at Tommy kan velge å påvirke verden med å ta i bruk frøene. Samtidig blir også Tommy påvirket av verdenen rundt ham, av klimaet, været, menneskene og følelser. Selv om han prøver å ikke la seg påvirke, blir han påvirket. Romanen får frem kompleksiteten ved at mennesker aldri vil klare å være helt økosentriske.

Romanen bærer et budskap om hva som skal til for å få en bærekraftig utvikling. Brundtland-kommisjonens (1987) definisjon på hva som er en bærekraftig utvikling, at vi som lever i dag ikke skal ødelegge for de som kommer etter, er en levemåte som tar stor plass i romanen. Det kommer godt frem gjennom hovedkarakteren Tommy som står støtt i levemåten de har på Svalbard. Han lener seg på at de lever slik de bør gjennom at de setter «den store kjærligheten» (s. 102) til naturen over «den lille kjærligheten» (s.102) til mennesket. Han selv som menneske, setter han til side. Et av romanens beste eksempler på det, er når han i savnet etter småbrødrene trøster seg med om at han i det minste har frøene, slik at de ikke kan brukes

til å dyrke jorden igjen. Romanen viser på denne måten hvordan mennesket kan ofre for en bærekraftig fremtid, men at det koster. Samtidig må det rettes fokus mot at bærekraftig utvikling som begrep har blitt kritisert for å være antroposentrisk (Gjesdal 2021). Det vil si at vi på tross av en bærekraftig utvikling setter mennesket i fokus. Romanen, med sin til tider meget økosentriske holdning, viser at en bærekraftig utvikling heller skal sette naturen i fokus, og at mennesket skal tilpasse seg den, ikke motsatt.

Tidligere forskning viser at tekster som tar opp problemstillinger innenfor bærekraftstematikk i varierende grad viser kompleksiteten knyttet til bærekraftsutfordringer (Norendal 2021). Kompleksiteten over utfordringene knyttet til en bærekraftig utvikling som Sinnes (2022) skriver om, kommer frem i varierende grad i romanen. På den ene siden så er romanen er lagt til post-apokalyptiske omgivelser, og verdenen er ikke fremstilt slik vi kjenner den i dag. Det gjør at dagens bærekraftsutfordringer som Sinnes (2022) skriver om inkluderer både det økonomiske, samfunnet og natur og miljø, ikke lenger gjelder i romanens univers. Menneskesamfunnet på Svalbard styres ikke lengre av penger fordi menneskene har blitt tvunget til å starte på nytt etter klimakollapsen, men på naturens premisser for å kunne overleve. På den andre siden gir den post-apokalyptiske rammen rundt romanen leseren en forestilling om hvordan verden kan komme til å bli dersom dagens komplekse utfordringer ikke løses. Det gjør at romanen åpner opp for flere etiske og politiske spørsmål, slik Gjesdal (2021) skriver at bærekraftstematikk kan gjøre. Når leseren leser fremtidsromanen i dag, rettes tankene mot hvordan verdenen er i dag, og det åpnes for ettertanke rundt bærekraftsutfordringene. Romanens siste kapittel, fortalt av Tao i førsteperson, kan bidra til dette ved at den henvender seg indirekte til leseren gjennom sin formanende tale om at det er vi som lever i dag som ødelegger verden.

Leseren ledes også tilbake i tid gjennom historien om Vavilov. Historien om Vavilov utvider Tommys karakter, gir historien dybde på tvers av århundre, og gir leseren et bilde av verdenshistorien. Vavilov kjempet i sin tid for å finne frø som kunne gi mye mat på kort tid for å hindre hungersnød. Tommy på sin side gjør alt han kan for å hindre menneskene å dyrke med frøene igjen. Denne sammenlikningen viser også hvordan verden har forandret seg over to århundre, og bidrar til å vise kompleksiteten av utfordringene mennesker har stått i, men også står over i dag. I hver sine århundrer har begge kjempet for overlevelsen, likevel på forskjellige vis. Leserens får gjennom romanen en bit av den virkelige verdenshistoriens røde tråd, noe som gir romanen troverdighet. Siden dagens leser verken kjenner til Vavilovs tid på 1900-tallet eller Tommys tid i 2110, blir leseren nødt til å tenke videre ut fra hvordan vi

kjenner til dages utfordringer som Sinnes (2022) skriver om. Romanen legger på denne måten opp til at leseren også får tenke selv, noe som åpner opp for spørsmål og ettertanke.

Selv om Rakel kanskje er Tommys antagonist, er det forbrukersamfunnet, vi som lever i dag, som er fortellingen som helhet sin antagonist. Dette funnet er i likhet med det Guanio-Uluru (2019) fant i sin forskning på to ungdomsromaner der hun fant at begge romanene prøvde å få leseren til å forestille seg hvordan klimaendringene kunne endre stedet romanen utspiltes i. Hvordan forbrukersamfunnet er fortellingens antagonist, kommer frem gjennom å bruke Buells (1995) kriterier for om teksten er miljøorientert. Analysen viser at romanen innfrir alle fire kriteriene. Romanen fyller det første kravet ved at naturen har stor plass i fortellingen. Det må likevel tas med at naturskildringene gjør at leseren kan få en ambivalent følelse til naturen. På den ene siden skal den vernes, på den andre siden gjør alle de uforutsigbare naturkreftene det vanskelig å overleve for mennesket. Det andre kravet fylles gjennom at romanen fremmer et syn på mennesket der menneskets interesser ikke skal stå i fokus. Naturen rundt mennesket, både planter, dyr og omgivelser, skal heller ha fokus. Selv om Birkeland (2016) omtaler dette kriteriet som det vanskeligste å oppfylle med bakgrunn i menneskets historie, blir det her innfridd. Det passer med det Næss (1999) skriver om at alt i biosfæren har en indre sammenheng, og den gjør at mennesket ikke er en mer privilegert dyreart enn de andre. Romanen oppfyller derfor det tredje kravet gjennom at særlig karakterene Tommy og farmor føler ansvar, og har en etisk bevissthet til eget forbruk av naturen. Det gjør at leseren med dagens kontekst kanskje kan føle på dårlig samvittighet. Kanskje det er meningen at leseren skal kjenne på litt dårlig samvittighet. Romanen handler om barn som må overleve alene i umenneskelige forhold på grunn av at vi som lever i dag ødelegger naturen med vårt forbrukssamfunn. Det fjerde kravet er at naturen skal fremstilles som en prosess, at den hele tiden er i endring. Dette er noe romanen utfyller der den skildrer Svalbards urolige grunn, og været som skifter mellom årstidene. Samlet sett viser bruk av Buells kriterier hvordan romanen er miljøorientert.

Når det gjelder Buells (1995) kriterier for økosentrisme i tekster, fyller romanen disse i varierende grad. Det første kriteriet er at det skal tas avstand til materielle goder eller karakter og narrativ bevissthet. Teksten har kun eksempel på at det tas avstand til materielle goder. Likevel har karakterene for det meste tilgang til flere materielle goder som for eksempel scootere, tette hus og hytter, drivhus og ikke minst satellittelefonen som gir dem kontakt med omverdenen. Dette gjør at mennesket har fordeler for å klare seg i naturen. Det andre kriteriet er at fenomener i naturen personifiseres. Personifisering har ikke jeg sett under min nærlesning av romanen, men jeg har derimot funnet mye besjeling. Både personifisering og

besjeling er nært beslektet, men det er likevel en forskjell, noe som gjør at teksten ikke innfrir det kravet helt. Effekten av personifisering eller besjeling er likevel noe av det samme ved at det gis avkall på antroposentrisme gjennom å personifisere eller besjele naturen (Buell, 1995). På den ene siden skal besjelingene i romanen være med på å menneskeliggjøre naturen, noe som igjen kan gi mennesket mer sympati og medfølelse for den. På den andre siden har besjelingen, antropomorfismen, en antroposentrisk referanseramme som søker at naturen skal sympatisere med menneskeheten (Buell, 2005). Dette skaper en ambivalens i bruken av besjeling, nettopp fordi den kan bidra til både økosentrisme og antroposentrisme. De siste to kriteriene, at romanen struktureres etter naturens sykluser (*Nature's Face, Mind's Eye: Realizing the Seasons*), og at forfatteren skal ha kjennskap til plassen handlingen utspilles på (*Place*), fyller ikke romanen. At romanen ikke oppfyller alle Buells (1995) kriterier for økosentrisme i teksten, betyr ikke at romanen ikke er økosentrisk, men at romanen er økosentrisk på andre måter enn det Buell legger til grunn.

Som vist i analysen brukes de økokritiske retoriske strategiene villmark, pastoral og apokalypse i romanen. På den ene siden fremstår det i romanen som viktig at villmarken skal vernes. På den andre siden skildres naturen som fryktinngytende for leseren med skredfarer, kraftig vær og bevegende grunn. På denne måten fremstår naturen som dynamisk sublim, for den gjennom skildringene har mest makt i forhold til menneskene, uten at den har herredømme (Kant, 1995). På tross av naturkreftenes nådeløshet mot menneskene, fremhever romanen at naturen skal verdsettes høyere enn mennesket. Romanen viser leseren en moral der mennesket heller skal la seg styre av naturen, enn at menneskene skal kontrollere den. Det er i dette at den pastorale strategien henter frem det nostalgiske i det å leve uten teknologi, i takt med naturen. Analysen viser at det pastorale ikke har fått stor plass, men det er likevel til stede i romanen. Pastoralen legger frem et levesett som for oss i dag kan virke utopisk. Utopien i romanen gjør at fortellingen kanskje heller kan oppleves dystopisk siden handlingen er lagt til post-apokalyptiske omgivelser på Svalbard. Apokalypsen har skjedd tidligere i klimakvartetten, noe som gjør at handlingen i denne romanen ligger til det post-apokalyptiske. Nettopp det at den siste romanen er lagt til post-apokalyptiske rammer gjør at romanen viser at det finnes håp, selv om det skulle gå så galt at det kommer en klimatisk apokalypse.

Treet går som en rød tråd gjennom romanen, og det er også her, slik jeg leser romanen, at hovedbudskapet ligger. Når Tommys lillebror slipper frø fra treet, treet som leseren møter i romanens første kapittel, ved romanens slutt, kan det tolkes at trets livssyklus frigjøres på et sted hvor det faktisk kan fortsette å leve. Med at lillebroren ikke planter treet, men slipper frøene fri i luften, blir det opp til naturen om treet får vokse opp eller ikke. På denne måten

overlater romanen treets skjebne til naturen, og holder ved sin økosentriske holdning. Dette hører også sammen med romanens tittel *Drømmen om et tre*. Det har tidligere blitt sitert fra side 8 i romanen hvordan Tommy som fem år gammel ligger med armene rundt treet på en svart steinstrand. Skildringen i sitatet viser hvordan Tommy holder fast på drømmen, henholdsvis om trær, men trær kan ikke vokse på Svalbard. Det kan derfor tolkes at Tommy ikke egentlig drømmer om trær, men drømmer om noe som skal være bedre et annet sted, eller i en annen tid. Tommys drøm om en annen hverdag kan være en påminnelse til leseren om å redusere forbruket og ta mer hensyn til jordkloden. For gjør vi det, så vil ikke Tommy komme i denne situasjonen i fremtiden.

Funnene som er gjort viser at romanen gjennomgående er miljøorientert samt at den fremmer et økosentrisk syn, men det antroposentriske har likevel fått sin plass. Det antroposentriske kommer tydeligst frem når følelsene til karakterene skildres. Det at Tommy til slutt viser seg for å være antroposentrisk han også, når han sier at han ikke lenger bryr seg om frøene, gjør karakteren hans menneskelig. Samtidig får ikke leseren vite om han noen gang blir hentet fra Svalbard, ei heller om frøene faktisk finnes enda. Det gjør at hans menneskelige reaksjon på å være helt alene på en øy midt ute i ishavet blir naturlig, og det gjør at en kanskje lettere kan relatere seg til ham som menneske. Likevel viser det at når alt står om, så ønsker mennesket å overleve, koste hva det koste vil. Romanen viser menneskets «her-og-nå-valg», som Hessen (2008) skrev at vi evolusjonært er innrettet mot, kommer igjennom selv om valget kan ha negative effekter konsekvenser på lang sikt. Akkurat det gjør at Tommys karakter utviser at mennesket egentlig, på grunn av ønsket om å overleve, er antroposentrisk. Men romanen som helhet legger opp til et syn på naturen at dersom vi ødelegger den, ødelegger vi også for oss selv. Så her er det mange elementer for leseren å ta stilling til underveis i lesningen og i etterkant.

5.2 Didaktiske implikasjoner knyttet til romanen

Analysen viser at det er flere didaktiske implikasjoner knyttet til romanen. Det Bakken (2018) fant var at motstridende perspektiver innad i en roman som tar opp klimaspørsmål kan trekke leseren i begge retninger, både mot engasjement eller håpløshet. Slik er det også med denne romanen. I *Drømmen om et tre* møter leseren komplekse problemstillinger med motstridende perspektiver, noe som skaper dynamikk i romanen og ettertanke.

I møte med bærekraftsutfordringene er kritisk tekning viktig (Rieckmann, 2012). Det er også formulert i læreplanen i norsk under det tverrfaglige temaet «bærekraftig utvikling»,

der det står at elevene blant annet skal lese kritisk og utvikle evnen til å forstå og håndtere meningsmotsetninger og interessekonflikter (Utdanningsdirektoratet, 2020). Den økokritiske lesningen av romanen kan være en inngang til det å oppøve elevene i å reflektere kritisk omkring tekster. Den tidligere forskningen viser dette, der Frøjd (2021) fant at en økokritisk lesning av teksten kan invitere til å bruke kjerneelementet «Kritisk tilnærming til tekst» i norskfaget. Den økokritiske tilnærmingen til teksten i norskundervisningen kan for eksempel utspilles gjennom at elevene får i oppgave å diskutere om Tommys karakter er økosentrisk eller antroposentrisk, og vise til teksteksempler som underbygger påstandene deres. Rødnes (2019) skriver at ved å benytte skjønnlitteratur som omhandler bærekraft i norskundervisningen, kan det hjelpe elevene til å se sammenhenger og å engasjere seg. Dette kan føre til at elevene oppnår en dypere forståelse av utfordringene som ligger i bærekraftstematikken (Rødnes, 2019). Samtidig argumenterer Straume (2017) både for at ungdommer lever i et «utvidet nå», og har vanskelig for å forestille seg fremtiden om ti år. I tillegg skriver Straume (2017) at det fins ingen psykologisk eller logisk mekanisme som gjør at kunnskap fører til handling. Likevel understreker Hennig (2021) at det er behov for kritisk refleksjon rundt skjønnlitterær klimafiksjon. Det kritiske blikket skal gjøre at vi oppdager problematiske oppfatninger teksten kan formidle. Som Westling (2012) skriver, er klimafiksjonen et komplement til vitenskapen, fordi handlingen i romanen er basert på forskning på klimaet. Det viser seg spesielt gjennom farmorens opplæring av Tommy, men underbygges av inspirasjonskildene forfatteren oppgir bakerst i romanen. Da blir det spesielt viktig å inneha et kritisk blikk på hvordan romanen formidler tematikken.

Norskfaget skal ivaretas selv om «bærekraftig utvikling» er tema ved at norsklæreren ikke «glemmer» tekstens litterære fremstilling (McDowell, 1996). Selv om LISA-undersøkelsen viser at den overfladiske litterære fremstillingen ofte får for stor plass, og at det sjeldent går i dybden på tekstens tematikk, skal den litterære fremstillingen ikke glemmes. Den litterære fremstillingen må helles trekkes inn i hvordan den brukes, eller ikke brukes, for å formidle tema og budskap. Etter mitt syn er det i denne romanen særlig aktuelt å undersøke fortellerstemmen. Fortellerstemmen slipper ikke leseren direkte inn på karakterenes følelser og tanker, men gjennom skildringene åpnes det for tolkningsrom. Disse tolkningsrommene legger opp til refleksjon og ettertanke, og er derfor naturlige lesestopp underveis i norskundervisningen. Basert på det både Goga (2019), Aase (2005) og Furuseth (2021) skriver, er litteratursamtaler en god metode å ta i bruk underveis og etter å ha lest tekst i norskundervisningen. Litterære samtaler rundt sentrale spørsmål i romanen kan gi den type øvelse i empati og antakelser om andre sinn som Nussbaum (2016) skriver om. For eksempel

har jeg sitert i kapittelet om Tommy hvordan det stilles spørsmål direkte i teksten om hva det vil si å være voksen. Slike spørsmål fungerer som «tomme rom» i teksten fordi de gir rom for medvirkning (Iser, 1981), men også innblikk i hvordan sytten år gamle Tommy opplever sin hverdag med mye ansvar. I klasseromsundervisning kan det stoppes opp omkring Rakels død, og ta elevene med tilbake i teksten til disse frempekene. En kan også spørre seg hvorfor Rakel måtte dø, hun var både ung og gravid, og derfor bærer av et fremtidshåp. Det kan derfor være interessant å utforske hva denne hendelsen gjør med fortellingen og romanens budskap i norskundervisningen.

Håp i romanen

Analysen viser at den mest sentrale problemstillingen i romanen er om frøene skal brukes eller ikke for å starte verden på ny, og det er også her romanen formidler håp. Historien om hveten, og hvordan menneskene startet å dyrke jorden for mange århundre siden, er med på å begrunne hvorfor frøene ikke skal benyttes igjen. Dyrket mark blir snudd til noe negativt, at mennesket ikke lengre kunne flytte på seg etter naturens sykluser, men ble like stedbundne som plantene rundt seg. Det at Tommy og Rakel befinner seg alene (bortsett fra småsøsken) på Svalbard, en isolert øy i ishavet, gjør at leseren kan oppleve en allegori til den bibelske skapelsesberetningen med Adam og Eva. Dette understreker at den avsluttende romanen i klimakvarettet kan være et bilde på en ny start, akkurat som skapelsen i Bibelen er. Det som gjør den nye starten utfordrende, er det økosentriske synet på at menneskene ikke skal dyrke jorden til sin fordel igjen, noe Tommy står sterkt ved. Det som kommer frem er at Tommy, gjennom sitt isolerte liv på Svalbard, ikke har sett elendigheten Tao har sett. Tommy har ikke den samme livserfaringen som henne. Kanskje ville han gitt frøene til Tao dersom han også hadde sett ungdommene i Beijing. Siden romanen på et vis signaliserer at det finnes en ny start, som forhåpentligvis vil være i takt med naturen, gir romanen leseren håp. Likevel kan det tenkes at håpet forsvinner i løpet av fortellingen, fordi det er åpenbart at problemstillingene rundt en bærekraftig utvikling er komplekse og utfordrende. For at romanen skal kunne brukes i norskundervisningen, er det vesentlig at den signaliserer håp for fremtiden med bakgrunn i nevnt teori om økende klimaangst (Bufdir, 2023). Ved at Tommy sørger for at Tao ikke finner frøene, står teksten ved sin økosentriske holdning, noe som igjen gir håp for en bærekraftig fremtid. Samtidig kan det oppleves som helt uoverkommelig at menneskeheten skal «gå tilbake» til en så primitiv levemåte som de har på Svalbard i denne romanen.

Romanens dystopiske art gjør den utfordrende å ta i bruk i norskundervisningen. Handlingen fremstiller et scenario som kan oppfattes meget håpløst, noe som kjennetegner den dystopiske sjangeren (Røsvik, 2018). Samfunnet på Svalbard har ikke kontakt med omverdenen, de rammes av en dødelig sykdom som det ikke finnes kur mot, og hovedkarakteren Tommy blir forlatt alene på øya. I tillegg dør Rakel som en ung, gravid kvinne, mot romanens slutt. Som Hessen sier i videoen hos Bufdir, burde vi være bekymret for klimaet, men en lammende klimaangst vil ikke bidra til handling og virker heller demotiverende (Bufdir, 2023). Det gjør at en må stille seg kritisk til romanens dystopiske preg, nettopp fordi den kan bidra til å gi elevene en for stor bekymring knyttet til fremtiden, og i verste utfall bidra til klimaangst. Romanens avslutning har en åpen slutt for Tommy. Det eneste leseren får vite er at han gjenopptar kontakten med Tao, og at han teller dager, timer og minutter. I Taos kapittel kommer det frem at de bare må la våren få ta ordentlig tak. Det gjør at romanen avslutter mens Tommy enda er alene på Svalbard, og ingen vet om de noen gang vil møtes igjen. Leseren er fullstendig klar over at reisen fra Kina til Svalbard er lang, og verdenen som fremstilles i romanen er ikke lik den verdenen vi kjenner i dag. Selv om avslutningen legger opp til at det er håp for Tommy, kan den gi leseren en følelse av håpløshet.

Som nevnt er ikke romanen kun dystopisk, men formidler også håp. Selv om scenarioet er dystopisk, kan likevel *Drømmen om et tre* formidle et snev av noe utopisk, fordi fortellingen utspiller seg etter «kollapsen» som Lunde dreier klimakvartetten rundt. I *Drømmen om et tre* har menneskene et velfungerende samfunn i takt med naturen på Svalbard (før de rammes av epidemien), noe som i dag for mange kan fremstå som utopisk, men likevel noe å strekke seg etter i dagens forbrukersamfunn. Siden den dystopiske sjangeren i miljølitteraturen blir stadig mer vanlig i norsk skjønnlitteratur (Røsvik, 2018), og at den post-apokalyptiske fremtidsromanen øker i popularitet (Garrard, 2023), kan det likevel være relevant å studere denne sjangeren i klasserommet. Tragedien som Nussbaum (2016) skriver om, som hadde til hensikt å lære ungdommene om hva fremtiden kunne inneholde, kan trekkes frem her. Fordelen med den dystopiske fremstillingen *Drømmen om et tre* har, er at den maler en fremtid sannsynligvis ingen elever, eller mennesker generelt, ønsker. Romanen blir derfor belærende gjennom å vise at handlekraft nå vil kunne bidra til å unngå en slik fremtid. Så det er en balansegang her hvor norsklæreren må se an klassen sin, kjenne til elevene, og bruke romanen slik at den bidrar til engasjement og håp for fremtiden. Det ligger uansett håp i romanens økosentriske budskap. Straume (2019) ble sitert tidligere der hun skrev at spesielt barn og unge trenger å ha troen på at det er en fremtid for mennesker og dyr

på jordkloden. Men hun skrev også at voksne kan ha større vansker for å ha dette fremtidshåpet siden situasjonen omkring en bærekraftig utvikling er kompleks. Så jeg velger å gjenta tidligere sitat fra Garrard: «Only if we believe human life on Earth has a future, after all, will we strive to secure it.» (Garrard, 2023, s. 122). Det er et viktig sitat å ta med i arbeidet med miljøtekster i norskundervisningen, nettopp fordi tekstene ikke må ta håpet fra de som sitter i klasserommet og er jordens fremtid. Dette tematiserer romanen gjennom å legge vekt på hvor viktig det er med utdanning.

Andre didaktiske perspektiver

Viktigheten av utdanning går som en rød tråd gjennom romanen. Utdanning er også et av FN's bærekraftsmål, fordi utdanning er nøkkelen til utvikling (FN-sambandet, 2024). Det presenteres i flere anledninger at både utdanning og kunnskap er viktig, kanskje spesielt når Rakel begynner å søke kunnskap i biblioteket, hun som blir skildret til å ikke synes særlig om utdanning. Utdanningens røde tråd kan også knyttes til romanens røde tråd som omhandler trær, nettopp fordi forfatteren knytter bøker og trær sammen: «Bøker er trær.» (s. 330). Det er også med på å gjøre romanen relevant for norskundervisningen, nettopp fordi den tematiserer og viser viktigheten av utdanning. Ved at romanen knytter den røde tråden om trær sammen med bøkene og utdanningen som ligger i dem, kan det tolkes at utdanning blir satt høyt. Samtidig må vi ta med Nussbaums (2016) ord på at litteratur alene ikke kan forvandle et samfunn.

Farmor fremstår som Tommys lærer i romanen. Hennes belærende ord og fortellinger i teksten er bærer av romanens budskap om at naturen skal settes i sentrum, og gir både Tommy og leseren kunnskap. Hennes død gjør at Tommy og Rakel blir de eldste gjenlevende menneskene på Svalbard, og de får derfor et stort tomrom å fylle etter henne. Nå kan de ikke henvende seg til noen med mer livserfaring enn dem selv, og de må bli voksne, ta valg og avgjørelser, kanskje før de er klare for det. Farmors rolle i romanen kan tematiseres i norskundervisningen for eksempel gjennom at elevene får utforske hvordan de oppfatter henne som karakter.

Dersom en som norsklærer tenker å benytte denne romanen i undervisningen, vil det være relevant å spørre om romanen passer til ungdomsskoleelever. Det jeg har funnet basert på analysen, er at romanen henvender seg til de som måtte finne tematikken relevant, ungdom som voksne. Det å definere hva som er ungdomslitteratur er rett og slett vanskelig, fordi tenåringstiden er lang, og meget ulik fra person til person. *Drømmen om et tre* vil derfor trolig

være av typen roman som går inn i kategorien allalderlitteratur som Fosse (1998) skriver om, eller en kan si at romanen gjennom alle sine tematikker er grenseoverskridende (Nikolajeva, 2011). Denne romanen vil nok være for kompleks til å fenge barn, men gjennom tematikkene bærekraftig utvikling, overlevelse, familie og forelskelse, passer romanen for et bredt spekter.

Romanen er lang, og det gjør at den kan være utfordrende å bruke i norskundervisningen. Romanens komposisjon med et nåtidsplan lagt til fremtiden (år 2110), med alle analepsene gjør at det kan være utfordrende å holde tråden gjennom romanen for en ung og uerfaren leser som Skriver (2010) er inne på. Likevel tenker jeg at en ikke skal være redd for å gå inn i lengre romaner i norskundervisningen på bakgrunn av det Bjorvand (2012) skriver. Bjorvand (2012) skriver at det er de voksnes ansvar å introdusere bøker som barn og unge ikke nødvendigvis finner av seg selv. Den siste PISA-undersøkelsens nedslående resultat på norske elevers leseferdighet, viser også at det trengs mer lesning inn i skolen.

Drøftingen viser at romanen har et tydelig økosentrisk budskap selv om det antroposentriske også er til stede i teksten. Det gjør at romanen viser begge ytterpunktene i tankegangen rundt bærekraftig utvikling, og leseren stilles ovenfor komplekse utfordringer og problemstillinger gjennom romanens handlingsforløp. Selv om romanen er både dystopisk og lang, så har den mange didaktiske muligheter som kan benyttes i norskundervisningen opp mot temaet bærekraftig utvikling.

6. Avslutning

Denne masteroppgaven har undersøkt problemstillingen: På hvilke måter Maja Lundes roman *Drømmen om et tre* er en økokritisk roman. I den forbindelse stilte jeg disse forskningsspørsmålene i innledningen: Hvordan fremstilles hovedkarakteren Tommy? Kan lesing av romanen gi ungdom håp for fremtiden? På hvilke måter kan romanen bidra til undervisning i bærekraftig utvikling i norskfaget, og hva er romanens didaktiske fortrinn og utfordringer?

Hovedkarakteren Tommy fremstilles som en ung gutt som har blitt nødt til å ta voksenlivets ansvar tidlig i livet. Han blir som tenåring foreldreløs og tar som følge av det ansvaret for sine to brødre. Klimaet på Svalbard gjør at han må kjempe for sin egen overlevelse, men samtidig kjemper ham for å bevare frøene i hvelvet. Han står på sine økosentriske verdier og kjemper for å kontrollere naturen i seg selv. Dette klarer han nesten helt til romanens slutt. Romanen kan bidra til håp for fremtiden, men den kan også trekke i

helt motsatt retning. Det som gjør at romanen gir håp, er at den viser muligheter. Den post-apokalyptiske rammen viser leseren at en apokalypse kan skje, men menneskeheten kan overleve til tross. Tommys evne til å ta ansvar i ung alder viser at mye er mulig selv om det kan oppleves håpløst. Konteksten rundt Tommy er hard, med epidemier og værhardt klima, men han finner løsninger og gir aldri opp. Drømmen om et tre, som kan tolkes til å være en drøm om en bedre verden, holder Tommy gående. Han kan på den måten fungere som «helten» i fortellingen, og bli en person unge kan se opp til. Treet som romanens gjennomgangsmotiv gir også leseren håp. Treet fra første kapittel blir med til siste kapittel når frøene fra treet slippes fri. Selv om treet var dødt, levde frøene fra treet videre. Det symboliserer at det finnes små håp selv i de mest vanskelige omstendigheter. Treet gir også papir til bøker, og i bøkene ligger det utdanning og kunnskap.

En økokritisk lesning av romanen kan bidra inn i temaet bærekraftig utvikling i norskfaget på flere måter. Romanen har bærekraftig utvikling som overordnet tema, der leseren stilles ovenfor komplekse problemstillinger med etiske utfordringer. Slik innehar teksten flere rom for ettertanke som leseren selv må fylle, både underveis og i etterkant av lesningen. Siden romanen har flere stemmer, kan den gi flere å identifisere seg med. Budskapet i romanen om bærekraftig utvikling gjennom en økosentrisk holdning til naturen og verden, gir også leseren noe å strekke seg etter. Den litterære formen med anakronier, analepser og sirkelkomposisjonen gjør romanen utfordrende, men også spennende å lese fordi leseren hele tiden får mer informasjon gjennom tilbakeblikkene.

Å kontrollere menneskets egen natur for å bevare jordklodens natur kan se ut til å være et reelt mål i kampen mot klimakrisen slik Hessen (2008) beskriver innledningsvis i denne masteroppgaven. Romanens fremstilling av at mennesket også er natur, kan underbygge dette. Vi ser, som Flinker (2021) skriver, at klimakrisen toner frem i horisonten samtidig som vi kjenner på at vi ikke har verktøyene for å hindre at den kommer. Det gjør at bærekraftig utvikling kan være vanskelig å tematisere i skolen. Økokritikk kan være en måte å tematisere bærekraftig utvikling på i norskfaget. Økokritikken, påvirket av dypøkologiens legitimering av følelser, er som Hennig (2021) skriver en sammenheng mellom språket, litteraturen og bærekraft. Selv om litteratur alene ikke kan forvandle et samfunn som Nussbaum (2016) skriver, kan en økokritisk inngang til en roman i norskfaget være et bidrag til utdanning for bærekraftig utvikling.

Det er flere veier for videre forskning med *Drømmen om et tre* som utgangspunkt. Det kan for eksempel sees på hvordan kjønn fremstilles i romanen, eller en kan se på Tommy som karakter opp mot læreplanens tverrfaglige tema «folkehelse og livsmestring». Det kan også

være relevant å gjøre studier med bruk av romanen i klasseromsundervisning og litterære samtaler. I min studie har jeg undersøkt romanen økokritisk og drøftet hvilke didaktiske implikasjoner dette gir.

Litteraturliste

- Aschehoug. (u.å.). *Maja Lunde*. https://aschehoug.no/Maja_Lunde
- Bakken, J. (2018). Måret Saras Mellom verdener og utdanning for bærekraftig utvikling. I S. Slettan (Red.), *Fantastisk litteratur for barn og unge* (s. 231-253). Landslaget for norskundervisning; Fagbokforl.
- Birkeland, T. (2016). Forhandling om natur – kultur. En økokritisk lesning av Jörg Müller og Jörg Steiners bildebok *Kaninliv* (1978). *Barnelitterært forskningstidsskrift*, 7(1). <https://doi.org/doi:10.3402/blft.v7.33705>
- Bjorvand, A.-M. (2012). Vurdering av barnelitteratur. I A.-M. Bjorvand & E. S. Tønnesen (Red.), *Den andre leseopplæringa: utvikling av lesekompetanse hos barn og unge* (2. utg., s. 150–173). Universitetsforlaget.
- Blikstad-Balas, M. & Roe, A. (2020). *Hva foregår i norsktimene?* Universitetsforlaget.
- Brundtlandkommisjonen. (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. FNs verdenskommisjon for miljø og utvikling. Oxford University Press. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
- Buell, L. (1995). *The Environmental Imagination*. The Belknap Press of Harvard University Press.
- Buell, L. (2001). *Writing for an Endangered World : Literature, Culture, and Environment in the U. S. and Beyond*. Harvard University Press. <http://ebookcentral.proquest.com/lib/ucsn-ebooks/detail.action?docID=3300555>
- Buell, L. (2005). *The Future of Environmental Criticism* Blackwell Publishing,.
- Bufdir. (2023, 15. mars 2023). *Småprat om barn og klimaangst* [Video]. Youtube. <https://www.bufdir.no/foreldrehverdag/smaprat/smaprat-om-barn-og-klimaangst/>
- Carson, R. L. (1963). *Den tause våren*. Tiden Norsk Forlag. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2007032701068
- Clark, T. (2015). *Ecocriticism on the Edge*. Bloomsbury Publishing Plc. <https://ebookcentral-proquest-com.ezproxy1.usn.no/lib/ucsn-ebooks/detail.action?docID=2056898>
- Flinker, J. K. (2021). Antropocæne utfordringer og perspektiver i nordisk børne- og ungdomslitteratur. *PÅ TVÆRS AF NORDEN økokritiske strømninger i nordisk børne- og ungdomslitteratur*, 2021:009. <https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1523513/FULLTEXT01.pdf>
- FN-sambandet. (2024). *God utdanning*. <https://fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/god-utdanning>
- Fosse, J. (1998). All-alder-litteratur. I P. O. Kaldestad & B. K. Vold (Red.), *Årboka Litteratur for barn og unge 1998* (s. 72-75). Samlaget.
- Frøjd, Y. (2021). Sårbarhet i Maja Lundes Bienes historie. I A. M. Dancus, S. H. Linhart & A. B. Myhr (Red.), *Litteratur og sårbarhet* (s. 211–229). Universitetsforlaget. <https://doi.org/https://doi.org/10.18261/9788215054537-2021>
- Furuseth, S. (2021). Bærekraftdilemmaer i Maja Lundes klimaromaner I M. Axelsson & B. B. Opset (Red.), *Fortellinger om bærekraftig utvikling* (s. 85-102). Universitetsforlaget. <https://doi.org/https://doi.org/10.18261/9788215050089-2021-04>

- Furuset, S. & Hennig, R. (2023). *Økokritisk håndbok*. Universitetsforlaget.
- Gadamer, H.-G. (2010). *Sannhet og metode. Grunntrekk i en filosofisk hermeneutikk*. Pax Forlag AS.
- Garrard, G. (2012). Introduction. I G. Garrard (Red.), *Teaching Ecocriticism and Green Cultural Studies* (s. 1-10). Palgrave Macmillan UK. <https://ebookcentral-proquest-com.ezproxy1.usn.no/lib/ucsn-ebooks/detail.action?docID=815852>
- Garrard, G. (2023). *Ecocriticism* (3. utg.). Routledge. <https://doi.org/https://doi-org.ezproxy2.usn.no/10.4324/9781003174011>
- Gjesdal, A. M. (2021). For hvem ønsker vel å leve i huler? En utforskning av begrepet «bærekraftig utvikling» i norske stortingsdebatter (1998–2019). I M. Axelsson & B. B. Opset (Red.), *Fortellinger om bærekraftig utvikling* (s. 39-58). Universitetsforlaget. <https://doi.org/https://doi.org/10.18261/9788215050089-2021-02>
- Glotfelty, C. (1996). Introduction: Literary Studies in an Age of Environmental Crisis. I C. Glotfelty & H. Fromm (Red.), *The Ecocriticism Reader* (s. xv-xxxvii). The University of Georgia Press.
- Goga, N. (2019). Økokritiske litterursamtaler – en arena for økt bevissthet om økologisk samspill? . *Acta didactica Norge*, 13(2). <https://doi.org/https://doi.org/10.5617/adno.6447>
- Guanio-Uluru, L. (2019). Climate Fiction in Nordic Landscapes. *Barnelitterært forskningstidsskrift*, 10(1), 1-11. <https://doi.org/https://doi.org/10.18261/issn.2000-7493-2019-01-05>
- Hennig, R. (2021). Miljøhumaniora, økokritikk og utdanning for bærekraftig utvikling i norskfaget. I M. Axelsson & B. B. Opset (Red.), *Fortellinger om bærekraftig utvikling* (s. 13-38). Universitetsforlaget. <https://doi.org/https://doi.org/10.18261/9788215050089-2021-01>
- Hessen, D. O. (2008). *Natur hva skal vi med den?* Gyldendal Norsk Forlag.
- Hjeltnes, G. (2022, 8. september). *Imponerende klima-finale! Bokanmeldelse: Maja Lunde: «Drømmen om et tre»* [Anmeldelse av Drømmen om et tre, av M. Lunde]. VG. <https://www.vg.no/rampelys/bok/i/8JmwdE/imponerende-klima-finale-bokanmeldelse-maja-lunde-droemmen-om-et-tre>
- Iser, W. (1981). Tekstens appelstruktur. Ubestemthet som en betingelse for den litterære prosas virkning. I M. Olsen & G. Kelstrup (Red.), *Værk og læser. En antologi om receptionsforskning* (s. 102-133). Borgens forlag.
- Johannesen, E. H. (2019). Bildebøker og emosjonelle leserreaksjoner. *Edda*, 106(4), 279-293. <https://doi.org/https://doi.org/10.18261/issn.1500-1989-2019-04-04>
- Kallestad, Å. H. & Røskeland, M. (2020). Skjønnlitterær analyse som metode. I L. I. Aa & R. Neteland (Red.), *Master i norsk metodeboka 1* (s. 44-61). Universitetsforlaget.
- Kant, I. (1995). *Kritikk av dømmekraften* (K. Gjesdal & M. Lending, Red.). Pax Forlag
- Kress, G. & van Leeuwen, T. (2006). *Reading images* (2. utg.). Routledge.
- Landbruks- og matdepartementet. (2023). *En ekstra beskyttelse*. https://www.regjeringen.no/no/tema/mat-fiske-og-landbruk/svalbard_global_frohvelv/en-ekstrabeskyttelse/id2365112/
- Lunde, M. (2022). *Drømmen om et tre*. Aschehoug.
- McDowell, M. J. (1996). The Bakhtinian Road to Ecological Insight. I C. Glotfelty & H. Fromm (Red.), *The Ecocriticism Reader* (s. 371-391). The University of Georgia Press.
- Myren-Svelstad, P. E. (2020). Sustainable Literary Competence: Connecting Literature Education to Education for Sustainability. *Humanities*, 9(4), 141. <https://www.mdpi.com/2076-0787/9/4/141>

- NaChiLitCul. (2023). *Natur i barnlitteratur og -kultur (NaChiLitCul)*. Høgskulen på Vestlandet. <https://www.hvl.no/forskning/gruppe/nachilit/>
- Nikolajeva, M. (2011). Finns det gränser för barnlitteratur? *Barnlitterært forskningstidsskrift*, 2(1). <https://doi.org/https://doi.org/10.3402/blft.v2i0.6359>
- Nordstoga, S. (2014). Den moglege sjølvoverskridinga. I K. L. Kruse & S. Nordstoga (Red.), *Den moglege sjølvoverskridinga : norskfaget som dannelsesfag* (s. 9-36). Abstrakt forlag.
- Norendal, A. (2021). Sårbar ungdom i møte med en sårbar klode. I A. M. Dancus, S. H. Linhart & A. B. Myhr (Red.), *Litteratur og sårbarhet* (s. 230–248). Universitetsforlaget. <https://doi.org/https://doi.org/10.18261/9788215054537-2021>
- Norheim, M. (2022, 9. september). *Insisterande klimaroman* [Anmeldelse av boken Drømmen om et tre, av M. Lunde.]. NRK. https://www.nrk.no/anmeldelser/anmeldelse_-drommen-om-et-tre_-av-maja-lunde-1.16094770
- NRK kommunikasjon. (2023). Oppsynsmannen. <https://www.nrk.no/presse/oppsynsmannen-med-bard-tufte-johansen-1.16679147>
- Nussbaum, M. (2016). *Litteraturens etikk: følelser og forestillingsevne* (I. Engelstad, Red.). Pax Forlag.
- Næss, A. (1999). *Økologi, samfunn og livsstil*. Bokklubben dagens bøker. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2008090301002
- Rieckmann, M. (2012). Future-oriented higher education: Which key competencies should be fostered through university teaching and learning? *Futures*, 44(2), 127-135. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.futures.2011.09.005>
- Rødnes, K. A. (2019). Skjønnlitteratur og bærekraft - et bidrag fra norskfaget. I O. A. Kvamme & E. Sæther (Red.), *Bærekraftdidaktikk* (s. 61-75). Fagbokforlaget.
- Røsvik, M. (2018). Ville tilstandar i undergangslandet. *Samtiden*, 127(1), 92–101. <https://doi.org/https://doi-org.ezproxy1.usn.no/10.18261/ISSN1890-0690-2018-01-15>
- Sinnes, A. T. (2022). *Bærekraftig utvikling. Hva er det? Hva er utdanning for bærekraftig utvikling?* (2. utg.). Universitetsforlaget.
- Sinnes, A. T. & Straume, I. S. (2017). Bærekraftig utvikling, tverrfaglighet og dybdeløring: fra big ideas til store spørsmål. *Acta didactica Norge*, 11(3). <https://doi.org/10.5617/adno.4698>
- Skriver, S. (2010). Romanen i undervisningen. I J. Fogt & T. Thurah (Red.), *Ny litteratordidaktikk* (s. 123-150). Gyldendal.
- Slettan, S. (2014). Introduksjon. Om ungdomslitteratur. I S. Slettan (Red.), *Ungdomslitteratur - ei innføring* (s. 9-27). Cappelen Damm Akademisk.
- Spjeldnæs, A. H. (2022). *Ungdom er engstelig for klimaendringene*. <https://tidsskriftet.no/2022/03/fra-andre-tidsskrifter/ungdom-er-engstelig-klimaendringene>
- Straume, I. S. (2017). *En menneskeskapt virkelighet*. Res Publica.
- Straume, I. S. (2019). What may we hope for? Education in times of climate change. *Constellations*, 1–13. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/1467-8675.12445>
- Utdanningsdirektoratet. (2020a). *Kjerneelementer*. <https://www.udir.no/lk20/nor01-06/om-faget/kjerneelementer?lang=nob>
- Utdanningsdirektoratet. (2020b). *Tverrfaglige temaer*. <https://www.udir.no/lk20/nor01-06/om-faget/tverrfaglige-temaer?lang=nob>
- Utdanningsdirektoratet. (2023). *Betydelig PISA-nedgang i lesing, matematikk og naturfag*. Utdanningsdirektoratet. <https://www.udir.no/tall-og-forskning/finn-forskning/rapporter/2023/betydelig-pisa-nedgang/>

- Westling, L. (2012). Literature and Ecology. I G. Garrard (Red.), *Teaching Ecocriticism and Green Cultural Studies* (s. 75-89). <https://ebookcentral-proquest-com.ezproxy1.usn.no/lib/ucsn-ebooks/reader.action?docID=815852&ppg=16>
- Aase, L. (2005). Litterære samtalar. I B. K. Nicolaysen & L. Aase (Red.), *Kultur møte i tekstar : litteraturdidaktiske perspektiv* (s. 106-124). Samlaget.